

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

2025

*Протокол Вченої ради Одеського державного університету
внутрішніх справ № 16 від 30.12.2025*

Рецензенти:

Мілорадова Наталя Едуардівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри психології, соціології та педагогіки Харківського національного університету внутрішніх справ;

Богдан Василь Володимирович – начальник Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України;

Блага Алла Борисівна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Захист прав дитини в умовах воєнного стану : Колективна монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 1232 с.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. Медико-правові проблеми протезування та реконструктивної хірургії у дітей, постраждалих внаслідок російсько-української війни (Афтанасів В. М., Панкевич О. З.).....	1
1. Кваліфікація ампутації як медичної необхідності в умовах збройного конфлікту.....	2
2. Конституційно-правові гарантії доступу до протезування та реабілітації: межі відповідальності держави.....	10
СЕКЦІЯ 2. Механізм захисту прав дитини від цифрового насильства: міжнародні норми та реалії воєнного стану в Україні (Барабаш О. О.)	25
1. Міжнародно-правові засади захисту прав дитини від цифрового насильства.....	27
2. Характеристика дитячого насильства в цифровому просторі.....	29
3. Найкращі інтереси дитини як основа захисту прав дитини в цифровому просторі	33
СЕКЦІЯ 3. До проблеми захисту прав дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (Борисова В. І., Явор О. А., Борох Т. С.).....	40
1. Загальні положення захисту прав дитини за законодавством України..	40
2. Захист прав дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.....	50
СЕКЦІЯ 4. Міжнародно-правові стандарти цивільно-правового захисту прав дітей в умовах збройної агресії (Брусакова О. В., Кириченко Т. С.)	63
1. Міжнародні стандарти цивільно-правового захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту.....	64
2. Здійснення цивільно-правового захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту.....	76
СЕКЦІЯ 5. Право дітей на безпечне середовище в умовах воєнного стану (на прикладі російсько-української війни) (Вайда Т. С.)	88
1. Захист прав дітей та деякі їх обмеження в умовах запровадженого в Україні правового режиму воєнного стану	92
2. Вибухонебезпечні предмети-наслідки війни як небезпечний елемент деокупованого середовища для проживання дітей.....	99
3. Навчання учнівської молоді заходам безпеки при поводженні з вибухонебезпечними предметами	103
СЕКЦІЯ 6. Теоретико-методологічні складові соціально-педагогічної роботи з дітьми в умовах війни (Васильєва-Халатникова М. О.).....	118

1. Напрямки соціально-педагогічної роботи з дітьми	119
2. Форми та методи соціально-педагогічної роботи з дітьми	123
3. Соціально-педагогічні практики роботи з дітьми в умовах війни в Україні.....	134
СЕКЦІЯ 7. Еволюція прав дітей у контексті конфліктів від історичних практик до сучасних механізмів захисту (Веселовська Н. О.)	147
1. Участь дітей у військово-дипломатичних практиках в цивілізаційному розвитку	148
2. Розвиток правового статусу дітей та утвердження медіаційних практик у сучасному світі	159
СЕКЦІЯ 8. Правові основи захисту прав дитини в умовах війни (Войчишина М. В.)	170
1. Проблеми захисту прав дитини в умовах війни	171
2. Гарантії захисту прав дитини в умовах війни.....	174
СЕКЦІЯ 9. Теоретико-правові та прикладні аспекти застосування способів захисту сімейних прав та інтересів дитини в умовах правового режиму воєнного стану (Гаврік Р. О.)	183
1. Прикладні аспекти застосування способів захисту сімейних прав та інтересів дитини її батьками (законними представниками) в умовах правового режиму воєнного стану	184
2. Окремі питання застосування способів захисту сімейних прав та інтересів дитини органами опіки та піклування	196
3. Способи захисту сімейних прав та інтересів дитини правозахисними органами та організаціями.....	203
СЕКЦІЯ 10. Особливості забезпечення прав малолітніх дітей та контролю за виконання ними своїх обов'язків в умовах воєнного стану (Галуцько В. М, Шерстюк Г. М.)	215
1. Особливості правового статусу малолітньої дитини.....	216
2. Специфіка реалізації прав малолітніх дітей та в умовах військової агресії	223
3. Специфіка контролю за дотриманням малолітніми дітьми своїх обов'язків в надзвичайних умовах	230
СЕКЦІЯ 11. Роль органів державної влади та міжнародних організацій у забезпеченні прав дітей під час війни (Давиденко В. В.)	245
СЕКЦІЯ 12. Ціннісно-сміслові орієнтації в управлінських та освітніх процесах закладу освіти як невід'ємна складова захисту прав дитини на якісну освіту (Дмитрук З. А.)	265
1. Теоретичні засади щодо включення ціннісно-сміслових орієнтацій в управлінські процеси закладу освіти.....	268

2. Практика управління закладом загальної середньої освіти на ціннісних засадах як аспект захисту прав дитини щодо якісних освітніх послуг.....	276
3. Практичні ціннісні засади управління закладом вищої освіти як невід’ємна частина захисту права молоді на доступ до якісної освіти.....	281
СЕКЦІЯ 13. Захист спадкових прав дітей в умовах воєнного стану в Україні в нотаріальному порядку (Долинська М. С.)	298
1. Зародження та еволюція інституту спадкування, в тому числі інституту обов’язкових спадкоємців	300
2. Розвиток правового регулювання спадкування у незалежній Україні протягом 1991–2025 років	304
3. Особливості видачі свідоцтв про право на спадщину на користь дітей у нотаріальному порядку, в тому числі під час воєнного стану в державі	311
СЕКЦІЯ 14. Міжнародно-правовий захист прав дітей в умовах вимушеної міграції (Єсімов С. С., Ковалів М. В.)	327
1. Міжнародно-правовий захист дітей-біженців	328
2. Міжнародно-правовий захист дітей переміщених у країні	337
СЕКЦІЯ 15. Реалізація права на освіту дітей з інвалідністю: практика України і іноземний досвід (Зверєва К. С.)	351
1. Сучасний стан та практична реалізація інклюзивної освіти в Україні. 351	
2. Міжнародний досвід впровадження інклюзивної освіти.....	356
3. Невирішені проблеми та рекомендації щодо вдосконалення національної системи.....	358
СЕКЦІЯ 16. Реалізація права на професійну правничу допомогу малолітніми та неповнолітніми особами в Україні (Ігнатова А. С.) ...	364
1. Теоретико-правові засади реалізації права на професійну правничу допомогу	365
2. Цивільна дієздатність малолітніх та неповнолітніх осіб як передумова укладення договору про надання професійної правничої допомоги	367
3. Аналіз судової практики Верховного Суду.....	369
4. Перспективи забезпечення права дитини на професійну правничу допомогу в національному та міжнародному вимірах	372
СЕКЦІЯ 17. Криміналістична характеристика злочинців проти дітей та методичні підходи до їх розшуку (Калюга К. В., Чорний В. А.).....	378
1. Криміналістична характеристика особи злочинця, що посягає на права та свободи дітей.....	383
2. Встановлення місцезнаходження дітей, зниклих безвісті за особливих обставин, як складова захисту прав дітей в умовах збройної агресії.....	392

СЕКЦІЯ 18. Психологічна безпека дитини в умовах збройної агресії (Ковальчук З. Я.).....	406
1. Теоретико-методологічні засади дослідження психологічної безпеки дитини	407
2. Психологічні умови та механізми забезпечення психологічної безпеки дитини в освітньому середовищі	417
СЕКЦІЯ 19. Ціннісні та змістовні орієнтири дотримання прав дитини в умовах воєнних дій (Ковбан А. В.)	438
1. Ціннісні орієнтири міжнародного права щодо забезпечення прав дитини під час воєнних дій	439
2. Напрями державної політики щодо забезпечення захисту прав дитини під час воєнних дій	445
СЕКЦІЯ 20. Роль державного бюро розслідувань у забезпеченні прав дітей в умовах воєнного стану (Козленко О. О.)	453
1. Національні механізми забезпечення прав дитини в умовах воєнного стану	455
2. Характеристика інституційної спроможності ДБР щодо забезпечення прав дітей	460
3. Особливості взаємодії ДБР з Національною поліцією України щодо забезпечення прав дітей	470
СЕКЦІЯ 21. Захист прав дитини в умовах війни: криміналістичні технології та штучний інтелект (Комісарчук Р. В.) ..	487
1. Теоретико-методологічні основи захисту прав дитини в умовах війни	489
2. Виявлення злочинів проти дітей за допомогою криміналістичних технологій і ШІ	500
3. Розслідування злочинів з використанням ШІ	506
4. Попередження та захист прав дитини в умовах війни	512
5. Судова практика та стандарти використання ШІ по захисту прав дитини в умовах війни	518
6. Перспективи розвитку криміналістичних технологій із захисту дітей у воєнних та кризових умовах	521
СЕКЦІЯ 22. Булінг в освітньому середовищі: роль та місце Національної поліції у подоланні цього явища (Корнієнко М. В., Сухарева А. О.)	532
1. Нормативно-правові засади щодо протидії булінгу	533
2. Особливості провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-4 КУпАП.....	537

СЕКЦІЯ 23. Насильство щодо дітей у закладах освіти в умовах воєнного стану: сутність, причини та наслідки (Корогод С. В.).....	544
1. Жорстоке поводження і насильство та його форми у закладах освіти як соціально-правова проблема сучасного суспільства	545
2. Комплекс причин і чинників, що зумовлюють насильство в освітньому середовищі.....	549
3. Запобігання та протидія насильству щодо дітей у закладах освіти	555
СЕКЦІЯ 24. Правовий статус дитини – жертви війни: адміністративно-правові аспекти реалізації та захисту в Україні (Кравцова Т. М.).....	561
1. Поняття правового статусу дитини – жертви війни.....	562
2. Нормативне визначення правового статусу дитини – жертви війни в Україні та його еволюція	569
3. Адміністративно-правові механізми реалізації статусу дитини – жертви війни в Україні	582
4. Основні адміністративно-правові прогалини у реалізації статусу дітей-жертв війни в Україні.....	595
СЕКЦІЯ 25. Особливості реалізації змісту окремих інститутів влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану (Маковій В. П.)	609
1. Правовий режим патронату в умовах екзистенціальних викликів	611
2. Правовий режим дитячого будинку сімейного типу в умовах воєнного стану	615
3. Договірні конструкції у змісті форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	618
СЕКЦІЯ 26. Проблеми протидії торгівлі дітьми у контексті збройної агресії (Марін О. К., Савайда О. І., Вишневська І. А.).....	629
1. Правова оцінка викрадення та депортації українських дітей під час збройної агресії рф.....	629
2. Насильницька передача дітей з однієї групи в іншу як форма геноциду	638
3. Проблеми повернення та реінтеграції українських дітей	642
СЕКЦІЯ 27. Protection of Children’s Rights During War in the Practice of the European Court of Human Rights and Ukrainian Courts (Martsenko N. S.).....	649
1. The Dual Mechanism of International Protection of Children’s Rights During Armed Conflicts	650
2. The European Court of Human Rights’ Practice on the Protection of Children’s Rights in Armed Conflicts	655
3. ECtHR Practice as a Guideline for National Courts of Ukraine in the Protection of Children’s Rights During Armed Conflict	663

СЕКЦІЯ 28. Захист прав дітей в умовах війни: міжнародні гарантії та національні правові механізми в сфері визначення місця проживання (Мельник Н. В., Кучер В. О.).....	672
1. Правові механізми захисту прав дітей в умовах війни: український та міжнародний контекст.....	674
2. Визначення місця проживання дитини в умовах збройного конфлікту: міжнародні стандарти та національна практика.....	683
СЕКЦІЯ 29. Placement of children without parental care in war conditions: a comparative aspect (Mendzhul M. V., Fetko Yu. I.)	702
1. The principle of the best interests of the child and placement of children without parental care in European countries	703
2. Forms of arrangement of children without parental care in Ukraine.....	705
СЕКЦІЯ 30. Protecting the rights of the child in armed conflicts: international standards and the Ukrainian context (Nikitina I. P., Ishchenko T. V.)	717
1. Prerequisites of the problem and problem formulation	718
2. Comparative analysis of international experience in protecting children's rights.....	720
3. Protecting Children's Rights in Wartime: The Ukrainian Context.....	727
СЕКЦІЯ 31. Теоретичні засади організації соціального супроводу дітей та сімей з дітьми, які належать до категорії внутрішньо переміщених осіб у воєнний час (Обіход М. М., Лис В. В.).....	735
1. Специфіка соціальної роботи та соціального супроводу дітей і сімей з дітьми, які мають статус внутрішньо переміщених осіб.....	736
2. Регламентация питань соціального супроводу дітей та сімей з дітьми, які мають статус внутрішньо переміщених осіб, у правовому та нормативному полі.....	749
СЕКЦІЯ 32. Компетентнісний вимір підготовки фахівців із соціальної роботи: цифрова грамотність і м'які навички як інструменти захисту прав дитини в умовах війни (Петровська К. В., Тургенева А. О.).....	761
1. Цифрова грамотність як ключова компетентність сучасного фахівця із соціальної роботи у сфері захисту прав дитини	762
2. Soft skills як основа професійної підготовки фахівців із соціальної роботи для захисту прав дитини.....	768
3. Інтеграція цифрових компетентностей і soft skills у підготовці фахівців соціальної роботи як умова захисту прав дитини у воєнний час	773
СЕКЦІЯ 33. Цифрові права дітей: правовий вимір сучасності (Піхурець О. В.).....	780
1. Аналіз нормативно-правових актів у сфері здійснення та захисту цифрових права дітей	780

2. Розуміння сутності цифрових прав дитини.....	785
3. Право на рівний доступ до Інтернету та цифрових технологій.....	786
4. Право на безпечне цифрове середовище	788
5. Право на участь у цифровому житті суспільства, включаючи можливість висловлювати погляди, думки	791
6. Право на приватність і захист персональних даних	794
7. Право на цифрову освіту (цифрову грамотність).....	796
8. Право на цифрове самовизначення (включаючи право бути забутим)....	798
9. Право на прозорість алгоритмів.....	800
СЕКЦІЯ 34. Кримінальне провадження за участю дітей: окремі процесуальні та криміналістичні аспекти (Пчеліна О. В., Пчелін В. Б.).....	
1. Дитина як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин.....	807
2. Стандарти правосуддя, дружнього до дитини. Особливості здійснення кримінального провадження за участю дітей	813
3. Тактико-криміналістичні рекомендації щодо проведення окремих процесуальних дій за участю дітей.....	823
СЕКЦІЯ 35. Вітальна безпека дитини в умовах збройної агресії: правові гарантії, інституційні механізми та протоколи захисту (Рижов І. М., Ящук П. В.).....	
835	
СЕКЦІЯ 36. Відновне правосуддя: захист приватного інтересу в кримінальному праві (практики захисту прав неповнолітніх в умовах війни) (Светлічний І. В.).....	
854	
1. Особистість неповнолітнього правопорушника. Причини та умови злочинності неповнолітніх	858
2. Профілактичний потенціал відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх	864
СЕКЦІЯ 37. Захист прав дитини в умовах збройної агресії російської федерації проти України: міжнародно-правові механізми, національні виклики та стратегії відновлення (Семенюк-Прибатень А В.).....	
879	
1. Міжнародно-правові механізми захисту прав дитини	881
2. Національні виклики у сфері захисту прав дитини в умовах війни.....	883
3. Стратегії відновлення та перспективи вдосконалення законодавства ..	885
СЕКЦІЯ 38. Практика проведення судових психологічних експертиз щодо дітей в період повномасштабного вторгнення рф в Україну (Сліпець О. О.)	
892	
1. Розвиток і функціонування судової психологічної експертизи щодо неповнолітніх як відображення юридичної практики щодо неповнолітніх в Україні.....	893

2. Модернізація методичних підходів як умова ефективності судової психологічної експертизи неповнолітніх	904
СЕКЦІЯ 39. Теоретико-правові засади захисту прав дитини в Україні в умовах війни (Сукмановська Л. М.).....	915
1. Аналіз забезпечення захисту прав дитини в Україні на законодавчому рівні у часи війни	916
2. Дослідження діяльності суб'єктів забезпечення та захисту прав дитини в Україні у воєнний час.....	922
3. Національна поліція як суб'єкт забезпечення та захисту прав дитини в Україні.....	927
СЕКЦІЯ 40. Вербування й використання дітей у бойових діях та збройних конфліктах (Сушкова А. С.).....	938
1. Міжнародно-правове регулювання участі дітей у збройних конфліктах	939
2. Масштаби та особливості використання дітей у сучасних збройних конфліктах	944
3. Соціологічний аналіз обізнаності та оцінки наслідків вербування дітей у війнах	950
СЕКЦІЯ 41. Інституційна складова правового механізму захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту (Тарасенко О. С.)	964
1. Інституційна система ООН в структурі міжнародно-правового механізму захисту дитинства в умовах воєнного часу.....	965
2. Національний інституційний механізм захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту	970
СЕКЦІЯ 42. Вербування та використання дітей у збройних конфліктах: проблеми міжнародної та національної відповідальності (Татаренко Г. В., Арсентьєва О. С., Татаренко І. В.).....	979
1. Міжнародно-правові стандарти щодо участі дітей у збройних конфліктах: нормативна база та проблеми ефективності	980
2. Національне законодавство України щодо заборони використання дітей у збройних конфліктах: здобутки та проблеми реалізації	991
СЕКЦІЯ 43. Кримінально-правова охорона дитинства (Ткаченко А. О., Ткаченко П. І., Легеза Є. О.).....	1005
1. Інститут кримінально-правової охорони дитинства у правовій системі України	1006
2. Кримінально-правові засади захисту дитинства від посягань на життя та здоров'я	1007
3. Кримінально-правові механізми забезпечення охорони дитинства від злочинних посягань на волю, честь та гідність неповнолітніх осіб .	1012

4. Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дітей.....	1015
5. Особливості кримінально-правової охорони дитинства у контексті порушень особистих прав і свобод неповнолітніх.....	1023
6. Кримінально-правова охорона дитинства від протиправних посягань в контексті громадського порядку та моральності.....	1024
7. Охорона дитинства кримінально-правовими засобами від впливу незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів	1037
8. Кримінально-правова охорона дитинства у сфері фізичної культури та спорту	1046
9. Захист прав дитини від незаконної депортації у міжнародному праві та національному законодавстві	1054
10. Кримінальна відповідальність за незаконну депортацію дітей	1060
СЕКЦІЯ 44. Права дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб: міжнародно-правовий і національний контекст (Ульянов О. І.)	1076
1. Становище дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб: загальні виклики та проблеми реалізації прав.....	1077
2. Національний механізм захисту прав дітей – біженців і внутрішньо переміщених осіб: законодавство та виклики реалізації.....	1092
СЕКЦІЯ 45. Захист прав дітей військових у контексті соціальних гарантій воєнного часу (Швець Д. В., Дідик Н. І., Бесага І. В.).....	1107
1. Виплати компенсацій за невикористані дні відпусток у зв'язку із загибеллю військовослужбовця	1109
2. Помилкової повної чи часткової виплати членам сім'ї грошового забезпечення за загиблим військовим	1115
3. Вимоги членів сім'ї щодо перерахунку розміру нарахованого та належного до виплати особі за життя і неотриманими у зв'язку зі смертю грошового забезпечення	1116
4. Визначення черговості та розміру часток членів сім'ї при здійсненні виплати грошового забезпечення за загиблим військовим	1118
5. Виплати коштів членам сім'ї військового, які є громадянами російської федерації чи республіки білорусь.....	1125
СЕКЦІЯ 46. Військово-патріотичне виховання як засіб підвищення стійкості дітей та юнацтва в умовах тривалого збройного конфлікту (Швець Д. В., Шопіна І. М.)	1139
1. Захист цивільного населення України в умовах збройного конфлікту: правові аспекти	1140
2. Формування стійкості дітей та юнацтва до загроз збройного конфлікту високої інтенсивності у системі військово-патріотичного виховання ...	1149

3. Проблеми ефективності військово-патріотичного виховання дітей та юнацтва в умовах повномасштабної російської збройної агресії.....	1159
СЕКЦІЯ 47. Правовий та інституційний захист прав дитини в умовах сьогодення та повоєнної відбудови України (Юзікова Н. С.)	1175
1. Актуальні виклики та національні механізми захисту прав дитини в умовах збройної агресії та повоєнної відбудови	1176
2. Міжнародно-правові засади та гуманітарні норми захисту прав дитини у воєнних конфліктах	1183
СЕКЦІЯ 48. Відновне правосуддя за участю неповнолітніх в Україні в умовах воєнного стану на базі системи надання безоплатної правничої допомоги (Юшкевич О. Г.)	1193
1. Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх у світлі міжнародних стандартів	1194
2. Реалізація Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх в Україні.....	1204

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Комісарчук Р. В.

ВСТУП

Війна завжди здійснює руйнівний вплив на базові права людини, але, найбільш вразливою категорією населення в умовах збройних конфліктів залишаються діти. Вони стають жертвами не лише прямих воєнних дій – загибелі, поранень, трансплантації та каліцтв, – а й супутніх явищ, серед яких примусове переміщення, депортації, розлучення з батьками, сексуальне та фізичне насильство, психологічні травми, позбавлення доступу до базових благ і освітнього середовища¹.

Українська реальність 2014 року, а особливо після широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року засвідчила, що проблема захисту прав дитини в умовах війни виходить далеко за рамки гуманітарного виміру й потребує також криміналістичного осмислення. Адже, злочини проти дітей у сучасних воєнних умовах мають системний характер², їх необхідно належним чином виявляти, документувати та доводити в суді – як в межах національної юрисдикції, так і на

¹ На державному порталі “Діти війни” зазначено, що внаслідок повномасштабного вторгнення понад 19 000 дітей були незаконно депортовані за межі України, а більше 1300 – отримали поранення, ще понад 500 – загинули. За статистикою, зібраною громадською організацією “Стаття 3” на основі запитів до Служб у справах дітей у різних регіонах, лише за період з лютого 2022 року до січня 2023 року виявлено понад 1428 дітей, батьки яких перебувають в районі проведення бойових дій або на тимчасово окупованій території (Служби у справах дітей Донецької, Луганської та Одеської областей не надали цю статистику). За рік повномасштабної війни понад 1279 дітей офіційно отримали статус постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Цей статус надається дітям, які наприклад зазнали поранення, фізичного та психологічного насильства, втрати близьких та інше (Дані не надано Запорізькою та Херсонською адміністраціями, на територіях яких, потенційно, є більша кількість потерпілих. Дані Луганської ОДА також не є остаточними)./ Див.: Загублене дитинство : під час війни порушуються права кожної української дитини. / Галина Мельник – 01/06/2025. URL: <https://uain.press/articles/zagublene-ditinstvo-pid-chas-vijni-porushuyutsya-prava-kozhnoyi-ukrayinskoji-ditini-1735386>

² Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: загальний огляд. URL:<https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/hrubi-porushennia-prav-dytnyvnashlidok-zbroinoi-ahresii-proty-ukrainy-zahalnyi-ohliad>

міжнародному рівні, з урахуванням вимог міжнародного гуманітарного та кримінального права³.

Проблематика дитинства у війні – це не лише статистика постраждалих, а передусім питання збереження майбутнього суспільства. Кожен зафіксований факт порушення прав дитини є одночасно і злочином проти конкретної особи, і загрозою для відтворення нації. Саме тому криміналістичний вимір захисту дитинства набуває особливої актуальності: від його ефективності залежить можливість відновлення справедливості, реалізація принципу невідворотності покарання та формування історичної пам'яті про злочини війни.

Збройна агресія проти України призвела до безпрецедентних за масштабами і характером порушень прав дитини. Зафіксовано випадки масового та системного незаконного вивезення дітей на тимчасово окуповані території та до держави-агресора, що у міжнародному праві кваліфікується, як депортація, та, може становити склад воєнного злочину. Особливе занепокоєння викликають факти сексуального насильства над неповнолітніми, використання дітей у пропагандистських цілях, а також їхнє залучення до воєнізованих злочинних формувань. До цього додається позбавлення права на освіту, медичну допомогу, культурний розвиток і безпечне середовище. Ці злочини мають транскордонний характер і виходять за межі внутрішньої юрисдикції України, оскільки вони одночасно становлять загрозу міжнародному миру та безпеці. Відповідно, їх належне документування й правова оцінка стають завданням не лише національних слідчих та прокурорських органів, але й міжнародних судових інституцій – Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини, спеціальних трибуналів. В таких умовах потрібен системний підхід, заснований на використанні сучасних криміналістичних технологій, здатних забезпечити збереження, перевірку та допустимість доказів навіть у ситуаціях, коли територія злочину є тимчасово невідконтрольною державі.

Традиційно криміналістика визначається як наука, що досліджує закономірності виникнення, механізм і відображення злочинної діяльності та розробляє засоби і методи її розслідування. Проте у воєнних умовах її функції суттєво трансформуються. Криміналістика починає виконувати роль не лише інструменту доказування, а й ширшої

³ Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час: збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Острог, 4–5 липня 2024 року). Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2024. 382 с.

технології – захисту дитинства. Це означає, що класичні методи виявлення, фіксації та аналізу доказів доповнюються новітніми цифровими технологіями, інструментами дистанційного збору інформації, а також алгоритмами штучного інтелекту, здатними швидко опрацьовувати великі масиви даних і виявляти приховані закономірності щодо вказаних злочинів.

Таким чином, криміналістика, враховуючи виклики сьогодення, перетворюється на інтегровану систему, де тактика, методика і техніка розслідування взаємодіють із сучасними інформаційно-комунікаційними ресурсами. Її функціонал виходить далеко за межі судового процесу: криміналістика у воєнний час стає одночасно механізмом превенції злочинів проти дітей, інструментом відновлення справедливості та способом захисту базових гуманітарних цінностей. У цьому полягає її нова місія – забезпечити не лише документування минулих злочинів, але й збереження майбутнього, в якому дитинство залишатиметься недоторканою цінністю навіть у найтяжчі періоди збройних випробувань.

Отже, проблема захисту прав дитини у воєнних реаліях постає як багатокомпонентний феномен, що вимагає не лише гуманітарних і правових рішень, а й цілісної криміналістичної технології. Для розкриття її змісту, у цьому розділі, послідовно розглянемо: по-перше, теоретико-методологічні основи захисту дитинства у війні; по-друге, сучасні технології та алгоритми виявлення злочинів проти дітей; по-третє, особливості їх розслідування з використанням цифрових інструментів й штучного інтелекту; по-четверте, можливості превенції й тактики захисту; по-п'яте, судову практику і міжнародні стандарти використання ІІІ; і, нарешті, перспективи розвитку криміналістичних технологій у цій сфері.

1. Теоретико-методологічні основи захисту прав дитини в умовах війни

Дитина традиційно розглядається у правовій науці як особа, яка потребує особливого захисту від держави й суспільства. У мирний час акценти робляться на забезпеченні правового статусу неповнолітнього у сфері сімейного, цивільного та кримінального права. В умовах війни ця проблематика набуває принципово іншого звучання: дитина перетворюється не лише на вразливий об'єкт соціального впливу, а й на потенційного носія унікальної доказової інформації про злочини, які вчиняються в умовах збройної агресії. Саме тому дитинство, як феномен, виводиться на рівень особливого криміналістичного об'єкта дослідження. Насамперед у воєнних умовах дитина є жертвою – прямою, або, опосередкованою. Вона потерпає від убивств, тілесних ушкоджень,

сексуального насильства, незаконного переміщення, психологічних травм. Особливість криміналістичного підходу полягає в тому, що кожен факт порушення прав дитини вимагає фіксації не лише як соціально-гуманітарного явища, але, і як криміналістично значимого факту, що має доказове значення. У цьому сенсі діти стають одночасно і суб'єктами правовідносин, і носіями слідів злочинної діяльності, що вимагає специфічних методів виявлення та фіксації.

Дитина як свідок і джерело інформації. Інша площина – дитина, як свідок злочину. Особливість тут полягає в психологічній і правовій уразливості неповнолітнього. Допит дитини, її показання, участь у слідчих діях вимагають спеціально розроблених криміналістичних тактичних прийомів, комбінацій, операцій, методик, адаптованих до воєнних умов. Йдеться про застосування толерантних тактик комунікації, використання психологічного супроводу, дистанційних технологій відеоконференцій, а також цифрових інструментів, що мінімізують травматичний вплив. У світлі сучасних викликів доцільним виглядає інтеграція технологій штучного інтелекту у сферу аналізу показань дітей – наприклад, автоматизоване виявлення суперечностей чи патернів, які свідчать про психологічний тиск або неправдиві свідчення.

Дитина, як об'єкт криміналістичної ідентифікації. В умовах війни дитина часто стає об'єктом пошукової діяльності – ідентифікації (ідентифікований об'єкт) серед переміщених осіб, встановлення особи депортованих, або, зниклих безвісти. Тут криміналістика виступає, як система технологій: ДНК-аналіз⁴, біометричні бази даних, цифрові платформи пошуку зниклих, міжнародні обліки. Дитина, як об'єкт ідентифікації, має свою специфіку: відсутність повного документального супроводу, зміна особистих даних під час депортацій, а також необхідність порівняння з генетичним матеріалом родичів. У таких випадках важливу роль відіграє міжвідомча координація та міжнародна співпраця⁵.

⁴ Див.: Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 16.09.2025). ; Степанюк Р. Л., Перлін С. І., Кікічук В. В., Лозова С. М., Іонова В. В., Матарикіна О. В. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості: навч. посібник. Харків: ХНУВС, 2022. 120 с.; Експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження». Харківський науково-дослідний експертнокриміналістичний центр України. URL: <https://ndekc.kh.ua/diialnist/vydydoslidzhen/ekspertna-spetsialnist-9-5-molekulyarno-genetichnidoslidzhennya> (дата звернення: 16.09.2025).

⁵ Специфіка криміналістичного дослідження кримінальних правопорушень відносно дітей, як криміналістичного об'єкта, у воєнний час характеризується комплексом також відповідних ознак, а саме: 1) вразливістю – психофізична незрілість, потреба у додатковому захисті під час слідчих дій; 2) міжнародний статус – злочини проти дітей

Отже, дитина в умовах війни постає, як багатовимірний криміналістичний об'єкт: жертва, свідок, носій доказової інформації, об'єкт ідентифікації та захисту. Це потребує трансформації класичних криміналістичних уявлень й розробки нових технологій, здатних поєднати гуманітарний підхід із доказовою ефективністю. Тому, криміналістика, інтегруючи правові, психологічні та інформаційні інструменти, фактично може стати гарантом того, що права дитини не залишаться декларативними навіть у найжорстокіших обставинах війни. Тим більш, що сучасна криміналістика переживає якісний стрибок у своєму розвитку: від традиційного інструментального набору методів до високотехнологічної системи, інтегрованої з цифровими, інформаційними та когнітивними практиками. Центральним елементом цієї трансформації стають технології ШІ, що відкривають нові горизонти у доказуванні, аналізі кримінальних ситуацій та захисті прав людини, зокрема дітей у воєнний час.

Сучасна криміналістика – це не лише набір традиційних методів (пороскопія, пальмоскопія, дактилоскопія, еджіоскопія, трасологія, механоскопія, габітологія, судова балістика, судова фотографія та відеозапис і т.п.), а комплексна технологічна система, що поступово інтегрує: 1) OSINT (Open Source Intelligence): аналіз відкритих джерел, соціальних мереж, медіапублікацій для ідентифікації об'єктів та сценаріїв; 2) аналітичні алгоритми: big data, машинне навчання, прогнозування сценаріїв злочинів; 3) біометричні платформи: розпізнавання облич, відбитків пальців, голосу; 4) супутникові та геопросторові технології: верифікація подій на місцевості, визначення локацій депортацій або злочинних угруповань; 5) цифрову криміналістику: аналіз комп'ютерних даних, мобільних пристроїв, хмарних сховищ і т.п. Ця технологічна синергія дозволяє поєднувати класичну доказову точність із аналітичною потужністю сучасних цифрових рішень.

Так, штучний інтелект, як нова парадигма доказування, змінює й підходи до доказування в криміналістиці, а саме, через:

1) Автоматизоване виявлення об'єктів на цифрових носіях – системи розпізнавання облич і голосу допомагають ідентифікувати жертв та свідків у воєнних конфліктах. В Україні, після 24 лютого 2022 року, це використовувалося при ідентифікації неповнолітніх, евакуйованих з окупованих територій.

кваліфікуються не лише в межах національного права, а й як злочини проти людяності та воєнні злочини; 3) необхідність технологічної підтримки – застосування ІКТ, ШІ, дистанційних засобів комунікації та цифрової криміналістики; 4) слідують ролі – дитина може залишати особливі сліди, які потребують специфічного аналізу (малюнки, висловлювання, цифрові комунікації).

2) Інтелектуальний аналіз відео– та фотоматеріалів. Алгоритми виявляють ознаки насильства над дітьми та цивільними, автоматично створюючи криміналістичні карти подій.

3) Прогнозування кримінальних сценаріїв. За допомогою сучасних технологій, машинне навчання аналізує великі масиви даних (соціальні мережі, патрульні звіти, супутникові знімки), визначаючи потенційні ризики для цивільного населення.

Тобто, інтеграція ІІІ не замінює класичні методи, а підсилює їх, наприклад, слідчий огляд та належне протоколювання (+ фото-, відео-, аудіофіксація, плани, схеми) – забезпечують юридичну легітимність доказів; цифрові платформи – гарантують масштабність, швидкість та точність збору даних; біометрія та OSINT – дозволяють встановлювати персональні дані, взаємозв'язки та локації учасників подій.

Таким чином, криміналістика стає гібридною технологією, що поєднує досвід людини і можливості ІІІ. Наприклад, OSINT-аналітика надає можливість виявлення місць концентрації цивільних об'єктів, потенційно небезпечних зон та підозрілих груп через відкриті джерела⁶; автоматизований аналіз голосу – це верифікація свідчень, ідентифікація осіб у телефонних розмовах під час криміналістичних перевірок⁷; розпізнавання облич⁸ – це використання біометричних платформ для ідентифікації дітей у місцях евакуації та перевірки баз даних розшуку; супутникові та геопросторові дані – це верифікація повідомлень про руйнування інфраструктури та незаконні депортації, створення карт постраждалих регіонів. Але, все-ж-таки, існують ризики та виклики застосування ІІІ під час криміналістичного забезпечення, наприклад: достовірність алгоритмів – є ризик хибних ідентифікацій; щодо презумпції невинуватості – алгоритмічні висновки не повинні замінювати/підміняти доказову базу; приватність та персональні дані – особливо критично для дітей та жертв воєнних злочинів; юридична легітимність цифрових доказів – потребує стандартизації процедур. Враховуючи означене, в таких ситуаціях потрібна належним чином закріплена інституційна перспектива, а саме, через: нормативне регулювання цифрових доказів – потрібна розробка стандартів та

⁶ Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник / О. О. Торбас. – Одеса : Юридика, 2024. – 180 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.27740>

⁷ Цифрова трансформація суспільства: правові аспекти та сучасні проблеми : монографія. 2-ге вид. / О. Баранов, О. Костенко, М. Дубняк, О. Головка ; ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 184 с.

⁸ Федоров М. Технології з розпізнавання облич та штучний інтелект дозволяють знайти кожного / SUNDRIES. 09.04.2022. URL: <https://sundries.com.ua/tekhnohii-zrozpoznavannia-oblych-ta-shtuchnyi-intelekt-dozvoliaut-znaity>

методичних рекомендацій; відповідна підготовка кадрів нового покоління – криміналістів-аналітиків, які будуть здатні працювати з big data та алгоритмами ШІ; ситуація вимагає і формування спеціалізованих структур – які зможуть інтегрувати в собі «класичні» і «цифрові» криміналістичні підрозділи.

Враховуючи те, що діти завжди займають особливе місце в криміналістиці через їхню правову та соціальну вразливість, у воєнних умовах ця вразливість зростає через ризик насильства, депортацій, втрати батьківського нагляду. Тому, застосування ШІ, в таких справах, кримінальних провадженнях має враховувати: пріоритет безпеки та анонімності дитини; мінімізацію ризику психологічної травматизації; забезпечення законності та дотримання прав дитини на приватне життя.

В Україні застосування технологій в кримінальних провадженнях регулюється⁹:

1. *Конституцією України*¹⁰ – закріплені основи правового захисту особи, сім'ї та дитини (ст.ст. 24, 51,52, 92). Таким чином, Конституція України закладає фундаментальні принципи рівності, захисту дітей і підтримки сім'ї, які формують основу для етичного застосування технологій у кримінальних провадженнях із урахуванням прав неповнолітніх.

2. *Сімейний, Кримінальний, Цивільний кодекси України та процесуальне законодавство у відповідній сфері правовідносин.* Наприклад, *Кримінальним процесуальним кодексом України* – встановлюються ключові норми для криміналістичної технології: порядок досудового розслідування, проведення слідчих дій та фіксації доказів. Він регламентує узгодження слідчих дій із прокурором або судом, правила вилучення й оформлення речових доказів, порядок

⁹ Захист прав дітей в умовах воєнного стану : зб. нормат.-прав. актів / уклад.: д.ю.н., проф., Засл. юрист України Л. Р. Наливайко; д.ю.н., проф. І. О. Грицай; к.ю.н., доц. Ц. В. Оганісян. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 452 с.

¹⁰Стаття 24 гарантує рівність усіх громадян перед законом, забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками та забезпечує рівні права жінок і чоловіків у політичній, культурній, освітній і професійній сферах, зокрема шляхом спеціальних заходів щодо охорони здоров'я та підтримки материнства. Стаття 51 визначає шлюб, як союз на основі вільної згоди обох з подружжя, де вони мають рівні права й обов'язки; закон зобов'язує батьків утримувати дітей до повноліття, а повнолітніх дітей – піклуватися про непрацездатних батьків. Стаття 52 гарантує дітям рівні права незалежно від походження та сімейного статусу батьків, забороняє будь-яке насильство чи експлуатацію та покладає на державу відповідальність за утримання та виховання дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування. Стаття 92 встановлює, що питання соціального захисту, охорони дитинства, материнства та батьківства, освіти, культури й охорони здоров'я регулюються виключно законами. Див.: Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%94%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%9D#w1_1

судової експертизи та використання негласних слідчих (розшукових) дій. Крім того, Кодекс визначає стандарти документування матеріалів кримінального провадження та вимоги до доказів, забезпечуючи їхню допустимість і цілісність. Таким чином, КПК формує основу для системної організації криміналістичних операцій і технологій захисту прав дитини¹¹.

3. *Закони України, що регулюють захист прав дітей в умовах воєнного стану:* «Основи законодавства України про охорону здоров'я» Закон України від 19 листопада 1992 року; Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року; Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року; Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р.; Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території»

¹¹ Так, КПК України визначено наступні ключові процесуальні норми для криміналістичної технології захисту прав дитини в умовах війни: Розділ III КПК України (Глави 19-26; ст.ст. 214-313) – досудове розслідування (С(Р)Д; НС(Р)Д); порядок проведення слідчих дій – визначають процедуру ініціювання, проведення та оформлення результатів слідчих дій (огляд місця події, обшук, допит, ввімка тощо). Забезпечують формалізацію алгоритмів технологічних операцій¹¹, що є базою для розробки технологічних карт та інструкцій. Статті 107, 290-295¹ КПК України – відкриття матеріалів іншій стороні; узгодження проведення окремих слідчих дій: встановлюють вимогу узгодження певних слідчих дій із прокурором, або, судом, що впливає на організацію та координацію криміналістичних технологій. Статті 84-94, 104, 168, 149, 150, 159, 160, 163, 166, 168, 171, 212, 237, 267, 298³ КПК України – Порядок вилучення та фіксації речей і документів: регламентують правила фіксації, пакування, маркування та документування речових доказів; визначають стандарти для дотримання цілісності доказової бази у криміналістичній діяльності. Статті 69-71, 101,102,115, 122, 197, 219, 238-245, 291, 298⁴, 309,332, 356, 358, 483⁴, 486, 506, 509, 518, 572 КПК України – судова експертиза: визначають порядок призначення, проведення, оформлення результатів судової експертизи. Статті 36, 40, 40¹, 41, 93, 107, 218, 224, Глава 21 (ст.ст. 246-275), ст.ст. 303, 482². Стаття 234 КПК України – Застосування негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д): регламентують використання спеціальних технологічних засобів (аудіо-, відеофіксація, технічні пристрої), важливих для криміналістики. Статті: 35, 36, 39, 42, 56, 64¹, 69, 72¹, 73, 74, 79, 91, 98-101, 105, 106¹, 107, 109, 141, 145, 150, 151, 155, 156, 159, 167, 168, 171, 172, 178, 184, 193, 200, 201, 201¹, 206¹, 214, 217-221, 223, 228, 231, 234, 239, 242, 244, 254, 255, 261, 289-293, 295¹, 297¹, 297³, 298³, 301, 302, 304, 314, 316, 319, 323, 324, 329, 332-334, 336, 338, 340, 356, 358, 375, 382, 384, 391, 395-397, 399, 422, 423, 425-433, 443, 462, 469, 476, 479¹, 483³, 483⁴, 483⁶⁻⁷, 483¹¹⁻¹⁴, 483²¹, 517, 518, 524-535, 539, 545, 548, 550, 551, 553, 555, 558, 560-562, 569, 570, 584, 587, 589, 590, 595, 598, 600, 602, 603, 607, 609, 615, 620, 632 КПК України – правила документування матеріалів кримінального провадження: передбачають стандарти ведення протоколів, актів, що є основою для формалізації результатів криміналістичних дій і т. ін. Статті: 5, 84-101, 223, 598 КПК України – Докази: визначають вимоги до доказів, їх допустимість, допустимість криміналістичних технологій у доказовому процесі. Див.: Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

України» від 15 квітня 2014 р.; Закон України «Про захист персональних даних» (регламентує обробку даних неповнолітніх¹²; Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року; Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.; Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року; Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 р. та інші. *Наприклад, Законом України «Про охорону дитинства»*¹³ – визначено правові основи захисту дітей і регламентовано ключові напрямки їхнього забезпечення:

- Статус постраждалих дітей (ст.ст. 1, 30-1): закон визнає дітьми-постраждалими осіб, які зазнали поранень, депортації, примусового утримання або втратили батьків.

- Запобігання та документування злочинів проти дітей (ст.ст. 30, 30-2): встановлюються механізми захисту, фіксації та реагування на порушення прав дитини.

- Реабілітація та допомога (ст.ст. 26, 30-1): закон регламентує надання медичної, психологічної та соціальної допомоги дітям, що зазнали шкоди.

- Боротьба з депортаціями (ст.ст. 30-1, 32): визначаються заходи щодо захисту дітей від незаконного вивезення та відновлення їхніх прав.

- Освіта (ст. 19): гарантуються умови для здобуття освіти, незалежно від життєвих обставин.

- Міжнародна співпраця (розд. VII): закон передбачає взаємодію з міжнародними організаціями для захисту прав дитини та виконання міжнародних стандартів.

Закон системно регламентує права, статус і захист дітей, встановлює обов'язки держави, батьків та відповідних органів щодо їх утримання, виховання та соціальної підтримки¹⁴.

¹² Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

¹³ Про охорону дитинства : Закон України від 06.07.2025 № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

¹⁴ Аналіз Закону України «Про охорону дитинства» в умовах війни показує: традиційні норми треба поєднувати з новітніми криміналістичними технологіями та штучним інтелектом, щоб реально захищати дітей від наслідків агресії РФ. Найважливіші напрями: 1) Статус постраждалих дітей (ст. 1, 30-1). Закон визнає дітьми-постраждалими тих, хто зазнав поранень, депортації, примусового утримання чи втратив батьків. Технології: ДНК-аналіз, біометрія, розпізнавання облич для ідентифікації та підтвердження фактів депортації. AI: аналіз баз даних для швидкого надання статусу. 2) Запобігання й документування злочинів (ст. 30, 30-2). Технології: цифрова криміналістика, методики розслідування злочинів проти дітей. AI: автоматичне розпізнавання облич і голосів на відео, прогнозування ризиків в зонах окупації. 3) Реабілітація та допомога (ст. 30-1, 26). Технології: контроль ефективності програм. AI: віртуальні психологи, персоналізовані

4. *Підзаконні нормативно-правові акти*, що регулюють захист прав дітей в умовах воєнного стану: Указ Президента України від 8 серпня 2022 року № 568/2022 «Про Координаційну раду з питань захисту та безпеки дітей»; Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року № 740 «Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України»; Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 р. № 268 «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів»; Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»; Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення»; Постанова Кабінету Міністрів України № 339 18 квітня 2023 «Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією рф проти України»; Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 р. № 551 «Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії рф проти України» та ін. Ключові документи, що уможливають захист прав дитини в умовах воєнного стану наведені в цьому збірнику для їх системного і ефективного використання як дослідниками, так і практиками.

5. *Рішення Європейського суду з прав людини*, в яких сформовані важливі в контексті захисту прав дитини в умовах конфлікту правові позиції: Рішення ЄСПЛ у справі «Y.S. and O.S. v. Russia», 2021; Рішення у справі «Georgia v. Russia (II)», 2021; Рішення у справі «Ukraine and the Netherlands v. Russia», 2023; Рішення у справі «N.Ts. and Others v. Georgia», 2012; Рішення у справі «Scozzari and Giunta v. Italy», 1998;

плани відновлення. 4) Боротьба з депортаціями (ст. 32, 30-1). Технології: міжнародні бази даних, геолокація маршрутів переміщення дітей. AI: аналіз соцмереж і реєстрів для виявлення незаконного вивезення. 5) Освіта в умовах війни (ст. 19). AI: адаптивні освітні платформи, віртуальні класи для переселенців. Технології: кіберзахист дітей від пропаганди й онлайн-злочинців. 6) Міжнародна співпраця (розд. VII). Технології: стандартизація доказів для МКС, блокчейн-реєстри постраждалих дітей. AI: переклад і швидкий аналіз правових документів. Отже, поєднання закону, криміналістики та штучного інтелекту робить захист дітей реальнішим. Потрібні системне впровадження технологій, навчання фахівців, суворо етика й координація з міжнародними інституціями.

Рішення у справі «MAMCHUR V. UKRAINE», 2015 та інші. Хоча міжнародним та національним законодавством й передбачено механізм захисту прав дітей під час воєнного стану, але, у випадку, якщо одна зі сторін не виконує зобов'язання, то механізм їх реалізації на практиці значно ускладнюється чи стає неможливим¹⁵. Так, О. Дришлюк зауважує, що наявні судові справи (Рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 04 січня 2022 р. // справа № 280/9899/21; Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 08 квітня 2021 р. м. Дніпро // справа № 160/3479/20; Рішення Луганського окружного адміністративного суду від 17 квітня 2019 р. // справа № 360/906/19; Постанова Першого апеляційного адміністративного суду від 30 листопада 2020 р. // справа № 200/6653/20-а; Рішення Київського окружного адміністративного суду від 05 січня 2023 р. // справа № 320/9767/22) з питань оскарження протокольних рішень комісії з питань захисту прав дитини про неможливість надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів дитині обґрунтовані в переважній більшості незаконною відмовою через те, що на території, де проживає/ла дитина не відбувалися воєнні дії, збройний конфлікт або тимчасова окупація¹⁶. Безумовно саме судовий захист прав і свобод дітей є ключовим і найбільш результативним, але в той же час судова практика демонструє його вади. Тому, без міжнародної дипломатії неможливо гарантувати фізичну безпеку, реалізацію прав дітей та їх ефективний правовий захист в умовах агресивного ведення війни. Основною ж проблемою захисту прав дітей, які народились в умовах війни є те, що для них не закріплено достатніх спеціальних гарантій щодо правового статусу «дитини війни», що встановлений у Законі України «Про соціальний захист дітей війни»¹⁷.

6. Міжнародними нормами: Міжнародні акти встановлюють міжнародні стандарти захисту прав дітей в умовах воєнних конфліктів: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року; Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року та Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі

¹⁵ Наливайко Л. Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. С. 77-81.

¹⁶ Дришлюк О. Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів на підставі психологічного насильства. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/status-ditini-i-aka-postrazhdala-vnaslidok-vojennix-dii-ta-zbroinix-konfliktiv-na-pidstavi-psixologichnogo-nasilstva>.

¹⁷ Про соціальний захист дітей війни. Закон України від 18.11.2004 № 2195-IV. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 4, ст.94) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15#Text>

дітей у збройних конфліктах від 01 січня 2000 року; Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року та Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, (Протокол I) від 8 червня 1977 року; Конвенція ООН про статус біженців від 28 липня 1951 року; Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09 грудня 1948 року; Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року; Резолюція Ради Безпеки ООН 1261 (1999) від 25 серпня 1999 року; Резолюція Ради Безпеки ООН 1882 (2009) «Діти і збройні конфлікти» від 4 серпня 2009 року; Резолюція Ради Безпеки ООН 1998 (2011) «Діти і збройні конфлікти» від 12 липня 2011 року; Резолюція Ради Безпеки ООН 2225 (2015) «Діти і збройні конфлікти» від 18 червня 2015 року; Резолюція ПАРЄ 2482 (2023) «Правові та правозахисні аспекти агресії російської федерації проти України» від 26 січня 2023 року; Резолюція ПАРЄ 2495 (2023) «Депортації та насильницькі переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до російської федерації або на тимчасово окуповані території України: створення умов для їхнього безпечного повернення, припинення цих злочинів та покарання винних» від 27 квітня 2023 року та ін.

*Наприклад, Конвенція ООН про права дитини*¹⁸ (КПД), ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. (чинна з 1990 р.), є найбільш ратифікованим міжнародним договором у сфері прав людини. Вона закріплює універсальний комплекс прав дітей до 18 років – громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних.

Основні положення:

- Визначення дитини (ст. 1): особа до 18 років, якщо інше не передбачено національним законом.
- Принципи: заборона дискримінації (ст. 2), пріоритет найкращих інтересів дитини (ст. 3), повага до батьківських прав та обов'язків (ст. 5).
- Фундаментальні права: право на життя (ст. 6), ім'я та громадянство (ст. 7–8), недопустимість свавільного розлучення з батьками (ст. 9), повага до приватного життя та честі (ст. 16).

¹⁸ Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

– Свободи: право висловлювати погляди й отримувати інформацію (ст. 12–13), свобода совісті, релігії та асоціацій (ст. 14–15).

– Захист: від насильства, експлуатації, жорстокого поводження (ст. 19, 32–34), від незаконного вживання наркотиків (ст. 33), від наслідків збройних конфліктів (ст. 38).

– Соціально-економічні гарантії: право на охорону здоров'я (ст. 24), соціальне забезпечення (ст. 26), належний рівень життя (ст. 27).

– Освіта: обов'язкова та безоплатна початкова освіта, розвиток середньої освіти, виховання в дусі прав людини, миру й толерантності (ст. 28–29).

– Культура та дозвілля: право на власну культуру, мову, релігію (ст. 30), відпочинок, ігри та мистецтво (ст. 31).

– Правосуддя щодо дітей: гарантії презумпції невинуватості, юридичної допомоги, гуманного поводження; заборона смертної кари й довічного ув'язнення для неповнолітніх (ст. 37, 40).

Конвенція формує міжнародний стандарт захисту дитинства, зобов'язуючи держави створювати правові, соціальні та інституційні механізми для всебічного розвитку й безпеки дитини.

*Європейська конвенція з прав людини*¹⁹. Європейська конвенція з прав людини (1950) гарантує загальні права людини, які поширюються й на дітей, проте не містить спеціальних положень щодо дитинства. Таким чином, ЄКПЛ і КПД взаємодоповнюють одне одного: перша гарантує універсальні права людини, друга – надає дітям спеціальний правовий захист.

*Європейська конвенція про здійснення прав дітей*²⁰ – це міжнародний договір, який визначає права дітей у судових процесах та адміністративних процедурах. Конвенція спрямована на забезпечення участі дітей у рішеннях, що їх стосуються, та захист їхніх інтересів. Вона передбачає низку зобов'язань для держав-учасниць, включаючи надання дітям інформації та можливості бути почутими. Мета конвенції – посилення захисту прав дитини та забезпечення їх врахування в різних сферах життя.

Тому, щодо управління ШІ у криміналістичному процесі, то, воно повинно відповідати принципам пропорційності, необхідності та законності, особливо у випадках, що стосуються дітей. Означене обумовлює й етичні аспекти застосування ШІ у справах, що стосуються

¹⁹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

²⁰ Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 25.01.1996.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text

дітей, адже, це можливо лише за дотримання кількох ключових принципів: коли гарантується конфіденційність та анонімність даних; діє правило «не нашкодь» – алгоритми не повинні загрожувати безпеці чи психічному стану дитини; результати аналізу перевіряють експерти для юридичної легітимності; рішення щодо використання ШІ мають бути прозорими й піддаватися аудиту.

Практика воєнного часу показала, що ШІ в Україні застосовували для: ідентифікації дітей серед жертв та переміщених осіб; аналізу фото й відео на факти насильства; моніторингу евакуацій за допомогою супутників і геоданих; OSINT-досліджень випадків викрадення й депортацій. Усе це відбувалося під контролем дотримання прав дитини²¹. Але, в цих ситуаціях **має бути:** надійний захист даних (шифрування, обмежений доступ); належна підготовка фахівців, які володіють і класичними, і цифровими методами; подвійна перевірка результатів, щоб уникнути помилок алгоритмів; чітке визначення відповідальності слідчих, експертів і операторів щодо використання ШІ – це дозволить поєднати технології з правами дитини так, щоб користь від ШІ ніколи не обернулася шкодою.

2. Виявлення злочинів проти дітей за допомогою криміналістичних технологій і ШІ

Інформаційні технології є «рушійною силою глобалізації сучасного світу і новою категорією криміналістики, яка претендує посісти чільне місце в її структурі»²². Важливою інформаційною технологією став передбачений ст. 214 КПК України Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР).²³ В Україні запроваджені також інформаційно-телекомунікаційні системи: Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) та Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування («іКейс»)²⁴.

²¹ Безпека дітей в інтернеті: Україна долучилася до міжнародної операції з ідентифікації жертв. Опубліковано 18 березня 2025 року о 11:30 Джерело: <https://npu.gov.ua/news/bezpeka-ditei-v-interneti-ukraina-doluchylasia-do-mizhnarodnoi-operatsii-z-identifikatsii-zhertv>

²² Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. С. 41.

²³ Див.: Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Затв. наказом Генерального прокурора 30.06.2020 №298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

²⁴ Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс». Затв. Наказом Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду 15 грудня 2021 р. №175/390/57/72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text>

Під час розслідування можуть використовуватися різного роду єдині реєстри (наприклад, єдиний реєстр судових рішень, єдиний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, громадських формувань, реєстр методик проведення судових експертиз та ін.).

Окремої уваги заслуговує розгляд питання щодо використання цифрової інформації у кримінальному провадженні (інформації, яка створена за допомогою високих інформаційних технологій). Вказана інформація може створюватися, передаватися, зберігатися тощо не лише за допомогою комп'ютерної техніки, а й з використанням іншої апаратури (диктофонів, цифрових фотоапаратів, відеокамер, смартфонів та ін.)²⁵. Тому, важливого значення набуває формування окремого напрямку в криміналістиці – цифрової криміналістики (Digital Forensic)²⁶. У спеціальних джерелах широкого застосування набув термін цифрові докази («digital evidence»), під якими розуміють будь-які збережені дані або дані, що передаються з використанням комп'ютерної чи іншої техніки.

Інноваційним напрямом у розвитку криміналістики є розроблення та впровадження в практику криміналістичного забезпечення протидії сучасній злочинності, у тому числі й військовим кримінальним правопорушенням та воєнним злочинам. Це потребує активізації розроблення та впровадження прогресивних технологій, методів та засобів, які ґрунтуються на застосуванні сучасних криміналістичних знань, дотримуючись стандартів доказування у кримінальному провадженні та широкого застосування цифрових технологій і можливостей штучного інтелекту²⁷.

Тому, цифрові сліди у соцмережах, месенджерах, фото й відео стали одним із головних джерел даних для криміналістики, їх аналіз перетворився на необхідний інструмент слідчих та експертів²⁸, особливо у справах, що стосуються дітей і цивільного населення в умовах війни.

²⁵ Семко М. О., Крахмальов О. В. Електронна інформація як докази. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2021. №1. С. 49.

²⁶ Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі : наук.-практ. посібник : електрон. наук. вид. / [Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. та ін.]; за ред. В. Ю. Шепіть-ка; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків : Право, 2023. – 116 с.

²⁷ Baltūnienė J., Shevchuk V. Artificial Intelligence Technologies in Law Enforcement and Justice: Ukrainian and European experience. Цифрова трансформація кримінального провадження в умовах воєнного стану: матеріали всеукраїнського круглого столу (м. Харків, 16 грудня 2022 р.); Національний юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПр України. Харків, 2022. С.81.

²⁸ Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці й судовій експертизі : монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін.]; за заг. ред. В. Ю.

Основні підходи, щодо використання даного напрямку, наступні:

1) **Месенджери** – автоматичне вилучення текстів, голосових і медіафайлів; визначення осіб за голосом, геотегами та метаданими, наприклад, ідентифікація неповнолітніх із окупованих територій.

2) **Мультимодальний аналіз** – поєднання тексту, фото й відео для більшої точності, наприклад, підтвердження перебування дітей в евакуаційних центрах за різними джерелами.

3) **Соцмережі (SNA)** – аналіз зв'язків між акаунтами та групами, кластеризація «мереж ризику», наприклад, відстеження телеграм-каналів для моніторингу переміщень дітей.

4) **Фото та відео** – алгоритми розпізнавання облич, емоцій, жестів; виявлення насильства, депортацій, руйнувань, наприклад, побудова карт подій за матеріалами з соцмереж.

Це вже не просто допоміжні інструменти, а повноцінна технологія розслідування воєнних злочинів і захисту цивільних.

Наприклад, практичне застосування в Україні OSINT-платформи та аналіз відкритих джерел дозволяє використовувати алгоритми для моніторингу соцмереж, медіа і повідомлень місцевих органів влади; виявлення переміщень цивільних осіб. Якщо вести мову про автоматизоване розпізнавання облич, то, також використовуються платформи на базі ШІ, що допомагають встановити особу дітей, евакуйованих із зон бойових дій. Аналіз відео та фото дозволяє через алгоритми аналізувати матеріали з дронів, супутників, мобільних пристроїв для підтвердження фактів насильства та порушень прав дитини. Також, особливе місце займає серед вказаного інструментарію голосовий аналіз, що дозволяє здійснювати ідентифікацію голосів дітей та свідків, наприклад, для підтвердження фактів їх свідчень.

Знову ж таки, все це має забезпечуватися відповідними технічними та організаційними аспектами на кшталт: забезпечення достовірності – результати алгоритмів завжди мають перевірятися експертами, щоб забезпечити юридичну легітимність доказів; захист персональних даних – це обов'язкове шифрування даних та контроль доступу до чутливої інформації; інтеграція з класичними методами криміналістики – цифрові сліди доповнюють результати слідчих оглядів, протоколів інших слідчих (розшукових) дій та висновків експертиз; обробка великих масивів даних (Big Data) – їх алгоритми дозволяють швидко опрацьовувати тисячі повідомлень, фото та відео. І це все також має свої виклики та обмеження: етичні – обробка даних дітей вимагає суворого дотримання конфіденційності та мінімізації ризику шкоди; навчання кадрів – слідчі

та експерти повинні володіти знаннями як класичної криміналістики, так і цифрових технологій; помилки алгоритмів – ризик хибної ідентифікації, або, невиявлення об'єктів; юридична легітимність – цифрові докази потребують нормативного підґрунтя та експертної верифікації.

У сучасній криміналістиці інформаційно-відкриті джерела (Open Source Intelligence, OSINT) і автоматизовані системи моніторингу стали ключовими інструментами для збору, аналізу та верифікації даних у реальному часі, для оцінки загроз цивільному населенню та захисту прав дітей у воєнних умовах. Так, OSINT включає збір та аналіз інформації з відкритих джерел: а) соціальні мережі та месенджери: телеграм-канали, Facebook, Instagram, TikTok; б) медіа-ресурси: новинні сайти, блоги, форуми; в) геопросторові ресурси: супутникові знімки, онлайн-карти, дані про інфраструктуру; г) державні реєстри: публічні бази даних про населені пункти, заклади освіти, медичні установи.

В основному використовуються такі алгоритмічні підходи OSINT:

1) автоматизоване вилучення інформації (Web Scraping) – швидке збирання великих масивів даних з відкритих джерел.

2) НЛП-аналітика (Natural Language Processing) – виявлення ключових подій, згадок про дітей, потенційних загроз.

3) Кластеризація та соціальна мережна аналітика – виявлення груп ризику, координатних центрів і зв'язків між суб'єктами.

4) Геолокаційний аналіз – визначення місцезнаходження об'єктів та потенційно небезпечних зон.

Так, автоматизовані системи моніторингу дозволяють в режимі реального часу відслідковувати загрози та зміни у ситуації на території:

1) Геопросторові інформаційні системи (ГІС) – інтегрують супутникові знімки, дані дронів та відкриті джерела для створення карти ризиків.

2) Платформи відеоаналітики – автоматичне виявлення подій насильства або переміщення осіб.

3) Системи моніторингу соцмереж – відстежують повідомлення, що можуть стосуватися насильства над дітьми, порушень прав цивільного населення.

Наприклад, використовується в Україні: OSINT-аналітика соцмереж – виявлення і перевірка інформації про пошкодження цивільної інфраструктури, що впливає на безпеку дітей. Моніторинг телеграм-каналів для виявлення фактів депортацій або переміщення дітей із небезпечних територій. Супутниковий моніторинг та відеоаналіз – підтвердження фактів евакуації, руйнування шкіл та дитячих закладів, створення актуальних карт постраждалих районів. І це все також має здійснюватися через: конфіденційність даних – особливо критично для

дітей та вразливих категорій населення; прозорість і документування – алгоритми моніторингу повинні фіксувати всі кроки збору та обробки даних; дотримання законодавства – використання OSINT та автоматизованих систем регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом «Про персональні дані» та міжнародними стандартами захисту прав дітей.

Тому, інтеграція з класичними методами – OSINT і автоматизовані системи повинні доповнювати слідчі (розшукові) дії; навчання кадрів – слідчі та аналітики повинні володіти знаннями цифрової криміналістики та OSINT; обмеження доступу до даних – обов'язкова фільтрація персональної інформації; помилки алгоритмів та фальшиві дані вимагають подвійної верифікації.

*Виявлення прихованих загроз: торгівля людьми, депортація, онлайн-експлуатація*²⁹.

Сучасна криміналістика все частіше стикається з прихованими загрозами, які проявляються у цифровому та фізичному середовищі. Але, на даний час, в Україні особливо актуальними стали: торгівля людьми, депортація цивільних осіб, зокрема дітей, онлайн-експлуатація неповнолітніх. Тому, застосування ШІ, OSINT і цифрових технологій також дозволяє ефективно виявляти та кваліфікувати такі загрози та документувати їх для слідства³⁰.

Торгівля людьми. Особливу увагу привертають цифрові сліди торгівлі людьми³¹, що залишаються у соцмережах, месенджерах, на форумах та

²⁹ Назимко Є. С., Пономарьова Т. І. Організаційно-правове та віктимологічне забезпечення захисту дітей від примусової депортації та сексуального насильства в умовах воєнного стану. Захист прав дитини в умовах воєнного стану: кол. монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 228 с.

³⁰ Див.: Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>; Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми». Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 173.; Методичні рекомендації з виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / О.О. Крюков, О.В. Пустова, О.В. Панчук та ін. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 160 с.; Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією / Укладачі: Т.І. Созанський, кандидат юридичних наук, доцент; І.Б. Газдайка-Василишин, кандидат юридичних наук, доцент; О.В. Захарова, кандидат юридичних наук, доцент; Е.М. Мручковська, тренер, голова громадської організації «Сучасник плюс»; Р.М. Шехавцов, кандидат юридичних наук, доцент. Львів, 2019. 252 с.; Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791;

³¹ Див.: Дані російської влади щодо отримання російського громадянства 27 українськими дітьми: <https://life.nv.ua/ukr/kids/poryatunok-ditey-z-mariupolya-yak-vidovanci-simeynogoditbudinku-uniknuli-deportaciji-vvs-50257715.html>, <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-deportatsiya-ditey-mariupol->

маркетплейсах. Саме алгоритми аналізу тексту та мережних взаємозв'язків дозволяють виявляти потенційні канали вербування та розповсюдження. Приклад в Україні: автоматизоване відстеження телеграм-каналів та закритих груп, де поширювалися пропозиції «евакуації» дітей, або, цивільних з окупованих територій.

Депортація. Геолокаційний та супутниковий моніторинг дозволяє фіксувати факти переміщення цивільних осіб у зоні бойових дій. Комбінований аналіз – це дані з OSINT, відео– та фотоматеріалів, повідомлень свідків інтегруються для створення карти переміщень.

Приклад в Україні: верифікація фактів депортації дітей і дорослих з окупованих територій до РФ або тимчасово контрольованих районів³².

*Онлайн-експлуатація*³³. Моніторинг соціальних мереж та месенджерів виявляє випадки сексуальної експлуатації, вербування та залякування дітей³⁴. ШІ та алгоритми комп'ютерного зору аналізують

rosiyasynovlennya-putin/31877450.html, <https://www.rbc.ua/ukr/news/zachem-rossiyane-vyvozyat-detej-ukrainy-zhdet-1662576294.html>; Інформація BBC (з посиланням на повідомлення офіційних органів РФ) про понад 100 українських дітей, яких віддали у прийомні сім'ї в РФ: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62391181>

³² Див.: Свідчення щодо вивезення на територію РФ «статусних» дітей та дітей, фактично позбавлених батьківського піклування через їхню загибель після повномасштабного вторгнення: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62164267>, <https://youtu.be/U8TiZumL-Pc>; Дані російської влади щодо дітей з «Донецької та Луганської республік»: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62164267>; Інформація станом на травень щодо кількості дітей, вивезених з інтернатів та дитячих будинків окупованих частин Луганської та Донецької областей до Росії: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-deportatsiya-ditey-mariupol-rosiya-usynovlennya-putin/31877450.html>, <https://youtu.be/X0O2egYntvQ>; Інформація про вивезення 108 українських дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей віком від 5 до 16 років, яких «влаштовують» у прийомні сім'ї до громадян Росії: <https://interfax.com.ua/news/general/847142.html>; Дані про вивезення до Підмосков'я з території окупованого Донецька українських дітей, позбавлених батьківського піклування: <https://zn.ua/ukr/international/okupovaninavishcho-rosija-primusovo-pereseljaje-ukrajinskikh-ditej-ta-jak-iz-tsim-boretsja-ukrajina.html>, <https://www.facebook.com/dmytro.lubinetz/posts/2845387925768982>,

<https://www.slovodilo.ua/2022/08/08/novyna/suspilstvo/rosiyany-hotuyutsya-vyvezty-ditej-syritluhanshhynu-rf-hajdaj>; Дані про вивезення з Куп'янського інтернату дітей, які мають батьків чи опікунів: https://t.me/Pravda_Gerashchenko/41965, <https://svatove.city/articles/236822/vikradenih-zharkivschini-ditej-okupanti-shovali-v-shkoli-internati-svatovogo-navishcho>,

<https://kh.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/a1219503-okupanti-vikrali-ditej-iz-kupjanska-volonter>

³³ Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред.: Бороздіна К. А., Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. Київ, ФОП Мороз А.Т., 2025 – 80 с.

³⁴ Музіго-Моррісон Р., Лемб С., Левко В., Пантні Е. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: правове регулювання та практика: посібник. URL : <https://jurfemosvita.com/wp-content/uploads/2023/06/%D0%A1%D0%9D%D0%9F%D0%9A.pdf#page=4.19>.

фото- та відеоконтент на наявність ознак насильства, експлуатації та жорстокого поводження. Приклад в Україні: виявлення мереж, які намагалися використовувати онлайн-платформи для вербування дітей та продажу їхніх персональних даних.

Які технічні підходи та алгоритми можливі в даних ситуаціях? В основному, це:

1) Аналіз патернів поведінки – визначення підозрілих дій у цифровому просторі, таких як контакти з дітьми через закриті канали.

2) Глибинний аналіз графів (Graph Analysis) – виявлення ключових фігур у мережах торгівлі людьми.

3) Комбінований мультимодальний аналіз – поєднання текстового, фото– та відеоаналізу для підвищення точності виявлення загроз.

4) Розпізнавання аномалій – алгоритми ШІ відокремлюють підозрілі дії від звичайної поведінки користувачів.

Означене також потрібно здійснювати через дотримання конфіденційності дітей та постраждалих осіб; верифікацію результатів ШІ та OSINT експертами для юридичної легітимності доказів; обмеження доступу до чутливих матеріалів; використання даних лише в рамках кримінального провадження, та, з дотриманням міжнародних стандартів прав дитини.

Отже, для виявлення злочинів проти дітей за допомогою криміналістичних технологій і ШІ потрібно впроваджувати інтегровані платформи, що поєднують OSINT, аналіз відео, голосу та геолокаційних даних; постійно навчати персонал у сфері цифрової криміналістики та етичних стандартів; проводити стандартизацію процедур збору, обробки та документування цифрових доказів; створити спеціалізовані підрозділи у слідчих органах для роботи з цифровими доказами.

3. Розслідування злочинів з використанням ШІ

Близько 90% світових даних є неструктурованими, і їхній аналіз без застосування технологій Big Data практично неможливий. Штучний інтелект здатний інтегрувати структуровані та неструктуровані масиви інформації з внутрішніх і зовнішніх джерел, використовуючи різноманітні інструменти – від прогностичної аналітики й машинного навчання до розпізнавання облич та когнітивної аналітики.

Сучасна криміналістика оперує величезними масивами даних, які надходять із місць подій, цифрових носіїв, соціальних мереж, месенджерів та відеокамер спостереження. Традиційні методи опрацювання таких даних потребували б десятки людей і місяці роботи. Тому, автоматизована обробка доказової інформації сьогодні дозволяє систематизувати, аналізувати та перевіряти матеріали у рази швидше та точніше, не втрачаючи при цьому юридичної достовірності.

Основні функції автоматизації це:

1) Верифікація та контроль достовірності. Алгоритми перевіряють дані на дублікати, невідповідності та потенційні фальсифікації. Приклад: автоматична перевірка відео з соцмереж на ознаки монтажу або накладення чужих аудіодоріжок.

2) Виявлення закономірностей і зв'язків. Алгоритми аналізують великі об'єми інформації, шукаючи повторювані патерни, зв'язки між особами, об'єктами та подіями. Приклад: виявлення мереж торгівлі людьми або онлайн-експлуатації дітей за поведінковими патернами користувачів у соціальних мережах.

3) Підтримка прогнозування. Автоматизовані системи дозволяють оцінювати ймовірні сценарії розвитку подій, наприклад, можливі маршрути переміщення дітей у зоні бойових дій. Це не заміна експертного судження, а потужний інструмент для прийняття обґрунтованих рішень слідчими та експертами.

4) Систематизація та індексація даних: Автоматичне сортування фото-, відео-, аудіо- та текстових файлів за хронологією, місцезнаходженням, типом події, особами, що фігурують. Приклад: на місці події після вибуху або обстрілу слідчий може завантажити сотні відео з дронів та камер спостереження, а система автоматично класифікує їх за зонами ураження, підозрілими об'єктами та особами.

Переваги автоматизованої обробки в тому, що відбувається інтеграція з класичними методами – автоматизація доповнює слідчі (розшукові) дії, основні способи їх документування (протоколи, плани, схеми) та експертні висновки, а не замінює їх. Також, має місце точність та повторюваність – алгоритми не втомлюються і не допускають людських помилок, що критично для цифрових доказів. Крім цього – швидкість та масштабність – сотні годин роботи одного слідчого можуть бути виконані системою за лічені хвилини.

Практично в Україні автоматизована обробка доказів використовується та використовувалася: для систематизації відео з дронів у зоні бойових дій, для аналізу цифрових слідів у соцмережах з метою виявлення переміщених дітей, для перевірки великих масивів текстових і медіа-даних на наявність ознак злочинних дій (торгівля людьми, депортації).

Системи розпізнавання облич, голосу та біометричних даних.

Сучасна криміналістика також неможлива без використання біометричних технологій. Розпізнавання облич, голосу та інших біометричних характеристик сьогодні є критично важливим інструментом для ідентифікації осіб, встановлення фактів участі у злочинах та захисту дітей і вразливих груп у зоні воєнного конфлікту.

Розпізнавання облич. Розпізнавання облич сьогодні є ключовим напрямом відеоспостереження: системи фіксують зображення, виявляють обличчя, а далі алгоритми зіставляють їхні ознаки (стать, вік, прикмети) з базами даних. Це дозволяє швидко й точно ідентифікувати потрібну особу серед великого масиву інформації³⁵. Технологія – це алгоритми комп’ютерного зору, що аналізують геометрію обличчя, співвідношення відстаней між очима, носом, ротом, форму скул та інші індивідуальні ознаки. Застосування в Україні системи розпізнавання облич використовувалися для ідентифікації дітей, евакуйованих із тимчасово окупованих територій, а також для перевірки осіб, причетних до воєнних злочинів. Практично також відбувається інтеграція з відеоспостереженням у школах та евакуаційних центрах, що дозволяє автоматично виявляти неповнолітніх серед великої кількості цивільного населення.

Розпізнавання голосу. Технологія – алгоритми аналізують частоту голосу, тембр, темп мовлення, паузи та інші унікальні характеристики. Застосовується для ідентифікації свідків, дітей та потерпілих у онлайн–чи офлайн–спілкуванні, для перевірки автентичності голосових повідомлень у месенджерах. Практичний приклад: аналіз голосових повідомлень дітей із евакуаційних центрів для підтвердження фактів свідчень та документування переміщення.

Біометричні дані. Типи даних: відбитки пальців, сітківка ока, ДНК, аналіз ходи та жестикуляції. Інтеграція відбувається через системи біометрії, що сьогодні часто поєднують між собою кілька типів даних (мультимодальна біометрія) для підвищення точності ідентифікації. Наприклад, застосування верифікації осіб у кризових ситуаціях, підтвердження документів під час евакуації та перевірка осіб – дітей при їхньому поверненні в родини. Що ми маємо в підсумку – це: поєднання з класичними методами – цифрові дані доповнюють слідчі (розшукові) дії та висновки експертів; точність і надійність – біометричні системи зменшують ризик хибної ідентифікації; швидкість і масштабність – тисячі облич, або, голосів можна проаналізувати за години, тоді як ручна робота зайняла б місяці.

Звичайно ж тут також є свої помилки: алгоритмів – освітлення, кут зйомки, зміни зовнішності можуть знижувати точність; етичні та правові аспекти – обробка біометричних даних дітей та вразливих осіб вимагає суворого дотримання конфіденційності та законодавства; юридична легітимність – результати систем розпізнавання завжди повинні

³⁵ Гребенюк А. М., Прокопов С. О., Рибальченко Л. В. Використання технологій розпізнавання обличчя на відео– та фото–зображеннях : метод. рекомендації / А. М. Гребенюк, С. О. Прокопов, Л.В. Рибальченко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 48 с.

фіксуватися, перевірятися експертами та інтегруватися в кримінальне провадження.

Тому, потрібно використовувати мультимодальні системи – комбінація обличчя, голосу, ДНК або відбитків пальців для підвищення точності; документування та стандартизацію процедур – важливі для юридичної валідності та захисту прав дітей; інтегрувати з OSINT та цифровими доказами – це забезпечить комплексний підхід до ідентифікації осіб; навчати персонал – слідчі та експерти повинні володіти знаннями як класичної біометрії, так і цифрових технологій.

Допит дітей у цифрових середовищах: віртуальні аватари, психологічно адаптовані інтерфейси. Допит дітей під час розслідування завжди вимагав особливої уваги до психологічного стану дитини, безпеки та достовірності отриманої інформації. В сучасних умовах воєнних конфліктів та масового переміщення дітей традиційні методи допиту слід доповнювати цифровими технологіями. Використання віртуальних аватарів й психологічно адаптованих інтерфейсів дозволить проводити бесіди у середовищі, яке зменшує стрес та ризик повторної травмизації.

Так, *віртуальні аватари* – це цифрові моделі, які імітують поведінку людини та можуть адаптуватися до реакцій дитини під час розмови. Вони призначені для створення відчуття безпечного середовища, де дитина може вільно висловлювати інформацію про події, свідком яких вона була, без тиску або страху. Переваги такої технології в тому, що вона забезпечує анонімності та віддаленість експерта від безпосередньої взаємодії, що особливо важливо під час воєнного конфлікту, також, знижує емоційне навантаження під час допиту, і, дає можливість стандартизованого збору інформації з дотриманням методологічних особливостей провадження допиту, як слідчої (розшукової) дії. Наприклад, в Україні застосування віртуальних аватарів використовувалося для дистанційного опитування дітей із тимчасово окупованих територій, що дозволяло фіксувати свідчення без фізичної присутності слідчого. Тому, для реалізації цих завдань потрібні *психологічно-адаптовані інтерфейси, а саме*: концепція – розроблені положення (методики) з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей, де можна використовувати елементи гейміфікації, прості візуальні підказки, аудіо– та відеоінструкції; має бути відповідна мета – це підтримати комунікацію у комфортному для дитини форматі, зменшити ризик помилкових свідчень через стрес або страх. Наприклад, можна навести такі елементи: інтерактивні ігрові сцени, що моделюють ситуацію, яку дитина може описати; кольорові та графічні підказки для пояснення питань; голосові підказки та текстові підказки для дітей різного віку та рівня розвитку.

Саме поєднання з цифровими платформами збору доказів дозволить свідчення автоматично фіксувати у зашифровані бази, що забезпечить юридичну валідність та контроль достовірності. Крім цього, буде проводитися й верифікація даних: аналіз поведінкових реакцій дитини під час цифрового допиту дозволяє виявляти невідповідності або ознаки стресу, які можуть впливати на точність свідчень. Якщо ж матиме місце інтеграція з OSINT та біометрією, тоді, при потребі, свідчення можна поєднати з іншими цифровими доказами, зокрема фото-, відео- та аудіоданими, записами.

Означене дозволить: витримати конфіденційність та безпеку – всі цифрові сесії шифруються; обмежений доступ лише для уповноважених слідчих і експертів; використовувати психологічний супровід – під час допиту обов'язково має бути присутній психолог, який зможе оцінювати реакції дитини; і, юридична легітимність – цифрові протоколи та записи забезпечать доказову силу свідчень у суді, адже, при цьому дотримуються норми міжнародного та національного законодавства про захист прав дітей. Хоча, також є свої технічні обмеження – нестабільний інтернет на тимчасово окупованих територіях, що може обмежувати дистанційний допит; ситуації вимагають стандартизації, тобто, розробки загальних протоколів для цифрового допиту дітей. Крім означеного, знову ж – навчання персоналу – слідчі, експерти та психологи повинні опанувати роботу з цифровими аватарами та адаптованими інтерфейсами, та, поєднувати їх з класичними методами, оскільки, «цифрові допити» не замінюють, а доповнюють традиційні бесіди та експертні оцінки.

Використання машинного навчання для криміналістичного прогнозування.

Машинне навчання (ML)³⁶ сьогодні стає невід'ємною частиною сучасної криміналістики. Воно дозволяє не лише аналізувати наявні цифрові докази, а й прогнозувати розвиток подій, ідентифікувати потенційні загрози та оптимізувати слідчі дії. У воєнний період застосування ML в Україні отримало особливе значення для захисту цивільного населення, особливо дітей, та виявлення складних кримінальних схем.

Основи машинного навчання у криміналістиці. Суть технології: ML використовує алгоритми, здатні «навчатися» на великих масивах даних, виявляючи закономірності та патерни, що не завжди помітні людині.

³⁶ Стичук М.О. Аналіз і прогнозування злочинності на основі методів машинного навчання: бакалаврська робота / М.О. Стичук – Запоріжжя: НУ Запорізька політехніка, 2024. – 114 с.

Види алгоритмів: наглядне (спостережне/кероване, під наглядом) навчання (Supervised Learning) – використовується, коли є мітки, наприклад «торгівля людьми», «депортація», «онлайн-експлуатація»; самостійне (не під наглядом) навчання (Unsupervised Learning) – дозволяє знаходити приховані зв'язки та аномалії без попередньо визначених категорій; практично-прикладне (підкріплювальне навчання (Reinforcement Learning)) – використовується для моделювання сценаріїв і оптимізації слідчих рішень.

В яких сферах можливе застосування? Це може бути:

1) Прогнозування кримінальних подій – аналіз великих масивів цифрових слідів дозволяє визначати потенційні ризикові райони, години та об'єкти для злочинів. Наприклад в Україні, на даний час, це прогнозування місць концентрації цивільного населення, де можуть бути спроби депортації або насильницького вербування дітей. 2) Виявлення патернів у поведінці злочинців – ML аналізує комунікації, соціальні мережі, історію пересування підозрюваних, що дозволяє ідентифікувати ключових фігурантів у мережах торгівлі людьми або онлайн-експлуатації. 3) Автоматизоване ранжування доказів – системи машинного навчання можуть оцінювати, які цифрові сліди мають, або, можуть мати найвищу доказову цінність для слідчого, оперативника та експерта (спеціаліста).

Якщо буде інтеграція з іншими технологіями, наприклад OSINT та великі дані, тоді це може визначати алгоритми ML, що інтегруються з відкритими джерелами, соцмережами, медіа, відео– та аудіоархівами. Якщо з біометричними системами – це може виражатися в результати розпізнавання облич, або, голосу що можуть автоматично передаватися в моделі ML для прогнозування подальших дій осіб. Якщо додати цифрові аватари та інтерфейси допиту, тоді дані з цифрових бесід дітей можуть інтегруватися в ML-системи для оцінки психологічних патернів та потенційних загроз.

Що це нам дає, які переваги використання? По-перше, висока точність та адаптивність: моделі ML постійно оновлюються на основі нових даних, підвищуючи ефективність прогнозів. По-друге, оптимізація ресурсів слідства: фокус на пріоритетні ділянки розслідування, економія часу та персоналу. По-третє, прогнозування замість лише реакції: система дозволяє діяти випереджувально, а не тільки реагувати на злочини.

Хоча також, якість даних бажає кращого, оскільки прогнози ML залежать від достовірності вхідної інформації. Також, постає питання прозорості алгоритмів, адже, часто моделі працюють як «чорні скриньки», що ускладнює їх юридичну верифікацію. Крім цього,

особливо при роботі з даними дітей і вразливих груп, є ризик порушення конфіденційності.

Тому, потрібно: використовувати ML лише як допоміжний інструмент, що доповнює експертну (-і) оцінку (-и); впроваджувати мультимодальні моделі, що об'єднують OSINT, біометрію та цифрові сліди; забезпечувати документування та прозорість алгоритмів для юридичної легітимності доказів; проводити навчання слідчих та експертів щодо інтерпретації результатів ML для уникнення помилкових висновків.

4. Попередження та захист прав дитини в умовах війни

Прогностичні системи (predictive policing) щодо ризиків для дітей.

Прогностичне поліцейське моделювання³⁷ (predictive policing)³⁸ – це сучасний інструмент криміналістики, який дозволяє випереджувально виявляти ризики та загрози, у тому числі для дітей, на основі аналізу великих обсягів даних. У контексті війни в Україні з 2014 року й дотепер застосування таких систем стало критично важливим для захисту дітей від насильства, депортації та експлуатації.

Прогностичне поліцейське моделювання, як сучасний інструмент криміналістики, можна вибудувати на таких принципах роботи, як: а) аналіз історичних даних: система використовує інформацію про попередні випадки насильства, переміщення дітей, повідомлення від громадян, соціальні мережі та інші джерела; б) ідентифікація ризикованих зон і груп – алгоритми виявляють райони з підвищеним ризиком для дітей, наприклад, місця тимчасового розселення переселенців або об'єкти інфраструктури, які можуть стати мішенями злочинних дій; в) прогнозування сценаріїв – оцінка ймовірності подій насильства, депортації або онлайн-експлуатації, що дозволяє органам правопорядку планувати превентивні заходи.

На даний час прогностичне поліцейське моделювання своє використання в Україні знайшло через: моніторинг евакуаційних центрів – системи predictive policing, що допомагають відстежувати потенційно небезпечні ситуації, наприклад, спроби незаконного відбору

³⁷ Див.: Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. : Указ Президента України № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733> (дата звернення: 02.06.2023).; Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків : Право, 2020. – 287 с. ISBN 978-966-998-107-3; Федчак І. А Основні практичні компоненти моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing). Держава та регіони. 2023. № 3 (81). С. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.19>.

³⁸ Predictive policing: The role of crime forecasting in law enforcement operations / W.L. Perry et al. Washington, DC : Rand Corporation, 2013.

або втечі дітей без супроводу дорослих; онлайн-простір – аналіз соціальних мереж та месенджерів дозволяє виявляти ризики вербування дітей, або, загрозу торгівлі людьми; інтеграція з біометрією та ML: результати прогнозування поєднуються з даними розпізнавання облич і голосу, а також з алгоритмами машинного навчання для підвищення точності оцінки ризику.

Які переваги прогностичного поліцейського моделювання? По-перше, це випередження – дозволяє діяти до факту скоєння злочину, або, шкоди дитині. По-друге, це оптимізація ресурсів – концентрує увагу правоохоронців на пріоритетні ділянки ризику. По-третє, це комплексність підходу – інтеграція з різними типами даних (соцмережі, біометрія, цифрові сліди), що забезпечує всебічний аналіз криміногенної ситуації. Але, до уваги обов'язково мають братися: якість даних – точність прогнозів залежить від достовірності та повноти вхідної інформації; прозорість алгоритмів – «чорні скриньки» можуть ускладнювати юридичну верифікацію; етичні аспекти – особливо важливо дотримуватися принципів захисту персональних даних дітей, та, не створювати ризик стигматизації.

Тому, прогностичне поліцейське моделювання має відбуватися через інтеграцію з превентивними заходами – результати прогнозування повинні безпосередньо використовуватися для планування патрулювання, охорони центрів та контролю доступу. При цьому має здійснюватися моніторинг та корекція моделей – системи predictive policing потребують постійного оновлення та адаптації до змінних умов воєнного та соціального середовища, що обумовлює й навчання персоналу, адже, правоохоронці та соціальні служби повинні розуміти принципи роботи систем і можливі помилки прогнозів. Це дозволить належним чином юридично оформити вказане моделювання, тому-що будь-яке використання прогнозів для слідчих дій має фіксуватися у протоколах та (або) бути підтверджене експертами.

Цифрові карти загроз у зонах бойових дій та окупації. Цифрові карти загроз – це сучасний інструмент криміналістики та превентивного реагування, який дозволяє візуалізувати, оцінювати та прогнозувати ризики для цивільного населення, особливо дітей, у складних умовах бойових дій, або, тимчасової окупації територій. Вони інтегрують геопросторові дані, інформацію з OSINT, соціальних мереж, супутникові знімки та інші цифрові джерела для створення наочної моделі ризиків.

Принцип роботи цифрових карт наступні:

1) Візуалізація: ризики відображаються на карті із використанням різних кольорів, позначок і рівнів критичності.

2) Геопросторовий аналіз: визначаються «гарячі точки» ризиків – місця, де існує підвищена ймовірність насильства, депортації, мінування або онлайн-загроз.

3) Збір даних: інформація надходить від правоохоронних органів, волонтерських мереж, міжнародних організацій, супутникового моніторингу та відкритих джерел.

Використання в Україні роботи цифрових карт відбуваються в: а) Зонах бойових дій – цифрові карти дозволяють оперативно відстежувати небезпечні райони для цивільного населення, визначати маршрути евакуації та місця тимчасового розміщення дітей. б) Зонах окупації: інтеграція OSINT та супутникових даних дозволяє відстежувати факти насильства, депортації та незаконного переміщення дітей.

Наприклад, під час війни українські аналітичні центри створюють інтерактивні карти загроз для органів влади та волонтерських мереж, що дозволяє оперативно координувати евакуацію та надавати допомогу дітям.

Переваги використання цифрових карт беззаперечні, оскільки це:

1) Візуалізація для планування – зрозумілі карти допомагають правоохоронцям, волонтерам та соціальним службам приймати ефективні рішення.

2) Комплексний аналіз – інтегрує дані з різних джерел, включно з OSINT, біометрією та ML-прогнозуванням.

3) Оперативність – карти дозволяють швидко реагувати на зміну обстановки.

4) Прогнозування ризиків – алгоритми можуть оцінювати ймовірність нових загроз на основі історичних даних та тенденцій. *Але, при цьому також велике значення мають такі фактори, як:* безпека даних, оскільки, необхідно обмежувати доступ до карт, щоб уникнути використання ворогом; точність прогнозів – інтеграція різних джерел може давати хибні спрацьовування, якщо дані неповні або застарілі; якість та актуальність даних – оперативне оновлення інформації є критичним, особливо в умовах бойових дій.

Тому, використовувати цифрові карти потрібно враховувати такі практичні рекомендації: використовувати систему рівнів ризику (високий, середній, низький) для пріоритизації дій; використовувати цифрові карти у поєднанні з превентивними заходами, такими як патрулювання та охорона евакуаційних маршрутів; забезпечити регулярне оновлення та верифікацію даних з OSINT, супутникових та офіційних джерел; обмежити доступ до карт та забезпечити шифрування для захисту персональних даних дітей та вразливих груп; проводити навчання аналітиків та слідчих щодо правильного інтерпретування та використання карт у практичній роботі.

Автоматизовані індикатори вразливості дітей (аналітика великих даних). В умовах війни захист дітей від насильства, депортації та експлуатації потребує новітніх підходів. Одним із них стала аналітика великих даних (Big Data Analytics), яка дозволяє створювати автоматизовані індикатори вразливості дітей – системні показники, що сигналізують про високий ризик шкоди конкретним особам чи групам.

Принципи роботи автоматизованих індикаторів вразливості дітей (аналітики великих даних) зводяться до наступного:

1) Збір даних – інтегруються різні джерела – державні реєстри, соціальні служби, OSINT, соцмережі, месенджери, супутникові дані, дані про переміщення та розселення населення.

2) Аналіз патернів: алгоритми ML та статистичні моделі визначають закономірності поведінки та середовища, що підвищують ризик для дитини.

Індикатори вразливості під час роботи автоматизованих індикаторів вразливості дітей (аналітики великих даних) можуть включати:

1) Систему сигналів: при перевищенні порогових значень індикаторів система автоматично формує попереджувальні повідомлення для слідчих, соціальних служб та волонтерських мереж.

2) Соціальні ризики – відсутність супроводу дорослих, ізольованість, контакт із потенційними злочинцями.

3) Фізичні ризики – перебування у зоні бойових дій або на окупованих територіях.

4) Цифрові ризики – підвищена активність у соцмережах, контакти з невідомими особами, сліди онлайн-експлуатації.

Використання в Україні автоматизованих індикаторів вразливості дітей (аналітики великих даних) відбувається через: ідентифікацію випадків торгівлі та експлуатації: системи аналізують великі масиви цифрових слідів та повідомлень, виявляючи потенційно небезпечні контакти; моніторинг евакуаційних та тимчасових центрів: автоматизовані індикатори дозволяють відслідковувати дітей, що залишилися без супроводу або опинилися у групах високого ризику; прогностичний аналіз: інтеграція даних із супутників і OSINT дозволяє оцінювати ризик масових переміщень та формувати попереджувальні сценарії для служб захисту дітей.

Які переваги автоматизованих індикаторів вразливості дітей? Вони наступні: висока швидкість обробки даних – аналіз великих масивів інформації в реальному часі; інтеграція з іншими технологіями – поєднання з цифровими картами загроз, ML-прогнозуванням та системами розпізнавання біометрії; об'єктивність та системність – індикатори базуються на фактичних даних та алгоритмах, зменшуючи

суб'єктивну оцінку; превентивний ефект – раннє виявлення груп ризику дозволяє діяти до виникнення шкоди.

В даному напрямку також присутні свої виклики та обмеження при використанні автоматизованих індикаторів вразливості дітей, а саме: обробка персональних даних дітей потребує суворого дотримання законодавства та етичних норм; прозорість алгоритмів – необхідна можливість юридичної перевірки, особливо при роботі з дітьми; ризик стигматизації – маркування дитини як «вразливої» може мати негативні наслідки, тому використання індикаторів повинно бути конфіденційним і контрольованим; якість та повнота даних – хибні або неповні дані можуть спотворювати індикатори.

Тому, практичні рекомендації щодо використання автоматизованих індикаторів вразливості дітей, будуть наступні: потрібно використовувати автоматизовані індикатори потрібно як допоміжний інструмент, що доповнює оцінку психологів, соціальних працівників та слідчих; інтегрувати індикатори з системами predictive policing та цифровими картами загроз для комплексного аналізу ризиків; навчати персонал правильній інтерпретації результатів аналітики та уникненню помилкових рішень; обмежувати доступ до даних та результатів аналізу, забезпечуючи конфіденційність та безпеку персональних даних дітей; проводити регулярну перевірку та калібрування алгоритмів, щоб враховувати змінні умови воєнного та соціального середовища.

Міжвідомча та міжнародна взаємодія на базі єдиних цифрових платформ. У сучасній криміналістиці ефективний захист дітей в зонах бойових дій та окупації неможливий без координованої взаємодії між різними державними, громадськими та міжнародними структурами³⁹. Єдині цифрові платформи виступають ключовим інструментом, який дозволяє інтегрувати дані, забезпечити оперативний обмін інформацією та узгодити дії всіх учасників.

Принципи роботи в межах міжвідомчої та міжнародної взаємодії на базі єдиних цифрових платформ наступні:

1) Єдина платформа забезпечує централізоване зберігання та обробку даних: цифрові сліди, супутникові знімки, OSINT, дані соціальних служб та правоохоронних органів.

³⁹ Шевчук В. М. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України. Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України: збірник тез науково-практичного семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.). Дніпро: Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2022. С. 23–28.

2) Модульність: платформи дозволяють інтегрувати ML-моделі, біометричні системи, цифрові карти загроз та аналітичні панелі для моніторингу ризиків.

3) Розмежування доступу: різні категорії користувачів отримують доступ лише до тих даних, які відповідають їхнім повноваженням та завданням.

4) Синхронізація даних: автоматичне оновлення інформації в режимі реального часу забезпечує актуальність прогнозів, карт загроз та індикаторів вразливості.

Міжвідомча взаємодія включає в себе:

1) Громадські та волонтерські мережі: інтеграція даних з NGO дозволяє швидко отримувати повідомлення про факти насильства, депортації чи загрози дітям.

2) Державні структури: поліція, СБУ, прокуратура, соціальні служби та органи місцевого самоврядування отримують централізований доступ до даних, що дозволяє координувати превентивні та реагуючі заходи.

3) Синергія даних: єдина платформа дозволяє автоматично порівнювати інформацію з різних джерел, виявляючи суперечності, дублювання або приховані ризики.

Міжнародна взаємодія включає в себе:

1) Обмін даними з міжнародними організаціями (UNICEF, IOM, INTERPOL) дозволяє отримувати оперативні сигнали про транснаціональні загрози, торгівлю дітьми, онлайн-експлуатацію.

2) Підтримку евакуаційних та захисних операцій: міжнародні партнери отримують доступ до актуальних карт загроз, прогнозів та аналітики, що дозволяє координувати гуманітарну допомогу та захист дітей.

3) Стандартизацію форматів даних, що забезпечує їх сумісність із системами інших країн та міжнародних платформ.

Які переваги міжвідомчої та міжнародної взаємодія, яка проводиться на базі єдиних цифрових платформ? А переваги наступні: комплексність аналізу – інтегрує різні типи даних та методів аналітики (ML, OSINT, біометрія); міжнародна координація – підвищує ефективність реагування на транснаціональні загрози, зокрема торгівлю та депортацію дітей; превентивний ефект – спільний доступ до даних дозволяє діям слідчих, соціальних служб та волонтерів бути синхронізованими та випереджувальними; централізація та оперативність – забезпечує швидке прийняття рішень. Але, централізація даних потребує суворих заходів кіберзахисту, шифрування та контролю доступу; обмін даними про дітей регулюється законодавством та міжнародними нормами, що накладає обмеження на автоматизовану обробку; різні державні та міжнародні платформи

можуть мати різні стандарти, що потребує адаптації і трансформації даних; підтримка та адміністрування великих платформ вимагає висококваліфікованих ІТ-фахівців і значних фінансових ресурсів.

Тому, практичні рекомендації щодо міжвідомчої та міжнародної взаємодії, яка проводиться на базі єдиних цифрових платформ, можуть бути наступні: використовувати стандартизовані формати обміну даними для забезпечення сумісності з міжнародними партнерами; впроваджувати механізми контролю та аудиту доступу для захисту персональних даних дітей; інтегрувати платформу з прогностичними системами, цифровими картами загроз та автоматизованими індикаторами вразливості, щоб створити комплексний інструмент превентивного реагування; проводити навчання персоналу щодо інтерпретації даних, правил доступу та етичних норм обробки інформації про дітей; створювати єдині міжвідомчі цифрові платформи, інтегровані з міжнародними системами.

5. Судова практика та стандарти використання ШІ по захисту прав дитини в умовах війни

У сучасній криміналістиці штучний інтелект (ШІ) стає не лише інструментом збору та аналізу даних, а й потенційним джерелом доказової інформації для міжнародних судових процесів⁴⁰, зокрема щодо воєнних злочинів, злочинів проти дітей та порушень прав людини.

Для того, щоб цифрові докази, отримані за допомогою ШІ, були прийняті у міжнародних судах (Міжнародний кримінальний суд, трибунали ООН, ЕСПЛ), необхідно дотримуватися наступних принципів: а) достовірність й перевірюваність – алгоритми ШІ повинні бути прозорими, а результати – повторюваними та документованими; б) неперервність сукупності (мережі) доказів (chain of custody) – від збору даних до їх подання в суді необхідно гарантувати юридичну цілісність доказів; в) компліанс із міжнародними стандартами – будь-які цифрові докази повинні відповідати стандартам ICMS (International Criminal

⁴⁰ Див.: Крат В., Голубовський І. Штучний інтелект і судочинство. Юридична газета online. 2024. № 3 (781). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniyi-intelekt-i-sudochinstvo.html> (дата звернення: 26.09.2025); Лук'янчиков Б., Грачова О. Відеозапис як вид цифрового доказу у кримінальному процесі: сучасний стан та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 490–493. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-2/115 (дата звернення: 27.09.2025); Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів / Центр демократії та верховенства права. 28.02.2024. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt/sud/> (дата звернення: 27.09.2025); Штучний інтелект у правосудді: ризики алгоритмічної упередженості та дискримінації / Фонд захисту репутації. 11.03.2025. URL: <https://slovo.social/shtuchnyj-intelekt-upravosuddi-ryzkyk-algorytmichnoyiuperedzhenosti-ta-dyskryminatsiyi/> (дата звернення: 29.09.2025).

Court Manual of Evidence), а також національному законодавству держав, які беруть участь у розгляді⁴¹.

Штучний інтелект у криміналістиці має низку переваг: він інтегрує різні типи доказів (біометрія, цифрові сліди, OSINT), забезпечує відносну об'єктивність первинного аналізу та суттєво пришвидшує обробку великих масивів даних. Водночас існують такі виклики: непрозорість алгоритмів («чорна скринька») створює ризик оскарження доказів; обмеженість чи неповнота інформації може призводити до хибних результатів; етичні проблеми, особливо щодо захисту дітей і вразливих груп; складність забезпечення міжнародної легітимності доказів.

Тому, рактичні кроки щодо застосування ШІ повинні враховувати його лише, як допоміжний інструмент поряд із класичними методами; має бути детальна документація процесів; суворий контроль доступу до даних; підготовка експертів, здатних інтерпретувати алгоритми для суду; регулярне оновлення й перевірка моделей для гарантії точності та правової прийнятності. Це зробить ШІ не універсальною заміною, а потужним, але контрольованим інструментом криміналістичної практики.

В українській судовій практиці після початку повномасштабної агресії РФ ключовим викликом стало використання цифрових доказів, зібраних за допомогою ШІ та сучасних технологій. До справ активно залучаються відеозаписи, супутникові знімки, OSINT-дані, інформація з месенджерів і соцмереж. Особливості використання цифрових доказів, зібраних за допомогою ШІ та сучасних технологій наступні: цифрові сліди проходять ретельну верифікацію (метадані, логи, походження файлів, алгоритмічна обробка); зростає роль експертів-криміналістів та фахівців із кібербезпеки; цифрові матеріали здебільшого розглядаються як допоміжні, а не самодостатні докази. Але тут також є свої недоліки: гарантія автентичності й цілісності даних, відсутність уніфікованих процедур фіксації у воєнних умовах, непрозорість алгоритмів ШІ, недостатня підготовка суддів та слідчих до роботи з такими матеріалами. Також, правові та етичні ризики, що стосуються насамперед конфіденційності й захисту дітей та вразливих груп; порушення цих норм загрожує неприйнятністю доказів. Водночас необхідно враховувати міжнародні стандарти, особливо при підготовці доказів для МКС та трибуналів ООН.

⁴¹ Див.: Авдеева Г. Цифрові докази і системи штучного інтелекту у правозастосовній діяльності. Питання боротьби зі злочинністю. 2023. № 1 (46). С. 32–40. URL: <https://dspace.plu.edu.ua/handle/123456789/20020> (дата звернення: 25.09.2025).; Король С., Колісник О. Електронні докази: критерії їх оцінки. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 158–160. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-4/35 (дата звернення: 27.09.2025)

Тому, на практиці потрібне обов'язкове використання: OSINT для ідентифікації причетних до депортацій і насильства, біометричних систем для підтвердження присутності осіб, супутникових знімків для фіксації руйнувань. Таким чином, потрібно: стандартизувати методики збору та верифікації цифрових доказів; підвищувати кваліфікацію суддів і слідчих у сфері ШІ та кібербезпеки; застосовувати цифрові дані у поєднанні з класичними методами; гарантувати захист персональних даних; впроваджувати аудит алгоритмів ШІ для забезпечення довіри та юридичної прийнятності доказів. Це формує новий рівень криміналістичної практики, що поєднує класичні стандарти з викликами цифрової епохи.

ШІ в криміналістиці потребує чітких стандартів і протоколів, адже без них зростає ризик хибних висновків, порушення прав людини та неприйнятності доказів у суді. Необхідність стандартизації полягає в: прозорості та повторюваності алгоритмів, юридичній прийнятності процедур збору й обробки даних, а також уніфікації методик для взаємодії різних установ. Щодо ключових елементів протоколів, то, до них відносяться: верифікація та контроль якості з обов'язковою експертною оцінкою; захист персональних даних (анонімізація, шифрування, обмежений доступ); обробка даних ШІ за затвердженими сценаріями з логуванням усіх етапів; підготовка звітів, зрозумілих для суду, із використанням схем і графіків; фіксація цифрових доказів із документуванням джерела, часу, контексту й метаданих.

В українських умовах війни актуальною стала інтеграція OSINT та супутникових даних у спільні протоколи, особливо для документування воєнних злочинів. Уже з'являються ініціативи щодо методичних рекомендацій з роботи з фото- й відеоматеріалами, аналізу соцмереж, інтеграції результатів ШІ у процесуальні документи. На міжнародному рівні орієнтиром є ISO/IEC 27037:2012, рекомендації INTERPOL та практика ЄСПЛ. Українські протоколи мають бути сумісними з ними для забезпечення прийнятності доказів у МКС та інших судах.

Тобто, для цього також потрібні наступні практичні кроки: впровадження систем аудиту алгоритмів; навчання слідчих, прокурорів і експертів; інтеграція національних протоколів із міжнародними стандартами; розробка типових сценаріїв застосування ШІ; створення єдиних централізованих методичних рекомендацій. Це забезпечить баланс між технологічною ефективністю та юридичною легітимністю цифрових доказів.

6. Перспективи розвитку криміналістичних технологій із захисту дітей у воєнних та кризових умовах

У сфері захисту дітей у воєнних та кризових умовах криміналістичні технології відіграють подвійну роль – як інструмент документування злочинів, так і засіб превенції та прогнозування загроз⁴².

Цифрові рішення охоплюють: OSINT та аналітику великих даних для виявлення випадків депортації, насильства чи торгівлі дітьми; біометричні системи та розпізнавання обличчя для ідентифікації дітей і контролю доступу до безпечних зон; психологічно адаптовані інтерфейси й віртуальні аватари для мінімізації травматичності допитів; безпечний цифровий контакт дитини зі слідчими та психологами.

Прогностичні та превентивні підходи включають predictive policing у сфері дитячої безпеки, інтеграцію міжнародних баз даних, створення цифрових карт загроз у зонах бойових дій, автоматизовані індикатори вразливості та системи раннього оповіщення. Це підвищує швидкість реагування й дозволяє гуманітарним організаціям ухвалювати зважені рішення.

Інституційно ключовим є розвиток нової генерації фахівців – криміналістів-аналітиків із компетенціями в ІІІ, кібербезпеці та дитячій психології, а також створення єдиних протоколів взаємодії між поліцією, прокуратурою, соціальними службами й міжнародними інституціями. Необхідними є централізовані цифрові платформи для обміну даними про ризики.

Перспективи впровадження інновацій охоплюють автоматизовані системи моніторингу в реальному часі, інтеграцію супутникових і дронних даних, моделювання ризиків та сценаріїв реагування з використанням машинного навчання. Але, для цього потрібне: дотримання етичних і правових стандартів конфіденційності, кадровий дефіцит підготовлених фахівців, потреба у стандартизованих протоколах, а також забезпечення сумісності національних практик із міжнародними стандартами та вимогами МКС.

⁴² Див.: Методологічні засади криміналістики: традиції та новації : зб. матеріалів Криміналістичних читань, присвяч. пам'яті акад. В. О. Коновалової, м. Харків, 28 берез. 2025 р. / [редкол.: А. П. Гетьман, В. М. Шевчук, С. С. Демидова та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2025. – 276 с.; Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргареева (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтєєва ; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. – Харків : Право, 2023. – 194 с.

Таким чином, розвиток криміналістичних технологій у сфері захисту дітей вимагає поєднання технічних інновацій, міжвідомчої координації та жорстких етичних гарантій.

Баланс між інноваціями й правами дитини (захист персональних даних, етичні обмеження). У криміналістиці дедалі більше використовуються цифрові технології – від OSINT і big data до систем штучного інтелекту. Вони допомагають захищати дітей, особливо під час воєнних конфліктів, але водночас створюють серйозні ризики для приватності й безпеки. Тому ключове завдання – знайти баланс між ефективністю та дотриманням прав дитини, для цього й потрібні відповідні *принципи*.

На першому місці завжди інтереси дитини: її безпека, здоров'я і розвиток. Особисті дані дітей мають залишатися конфіденційними та анонімними. Використовувати дані можна лише тоді, коли це дійсно потрібно для захисту чи розслідування. Технології не повинні вторгатися в особисте життя більше, ніж це виправдано. Тому, які ключові виклики нас чекають: технології збирають надто багато інформації, і є ризик зловживань; алгоритми іноді помиляються, і дитину можуть безпідставно віднести до “групи ризику”; правила захисту даних ще не повністю розроблені; дані можуть потрапити до сторонніх осіб або компаній.

Що допоможе зберегти баланс?

- Закони і міжнародні норми – Конвенція ООН про права дитини, GDPR, українське законодавство.
- Етичні правила – чіткі протоколи для слідчих та експертів, заборона на збір зайвої інформації.
- Технічні засоби – анонімізація, шифрування, обмежений доступ.
- Співпраця – поліція, соціальні служби, суди й гуманітарні організації мають працювати за єдиними стандартами.

Наприклад, при використанні анонімізованих баз OSINT, у справах воєнних злочинів, проводять віртуальні допити, які дають змогу дитині давати покази без стресу. Або, карти ризиків, що допомагають прогнозувати небезпеки, не називаючи конкретних дітей. Тому, на наш погляд, потрібно: гарантувати анонімість та контроль за доступом до даних; поєднувати криміналістику, психологію й кібербезпеку; перевіряти алгоритми ШІ на помилки та упередженість; розробляти етичні стандарти роботи з цифровими доказами; створювати платформи взаємодії між усіма установами, що працюють на захист дітей.

Формування нової моделі криміналістики – «криміналістика ШІ» як основа захисту дитинства у XXI ст. «Криміналістика ШІ» – це нова парадигма, що інтегрує класичні методи (С(Р)Д, НС(Р)Д, криміналістичну техніку, тактику, стратегію, організацію досудового

розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень – відповідно) з інноваційними технологіями – розпізнаванням облич і голосу, біометрією, OSINT та аналітикою великих даних.

Які ключові характеристики нової моделі криміналістики – «криміналістики III», як основи захисту дитинства? На наш погляд, це має бути:

1) Гібридна модель доказування – синтез людського досвіду має бути поєднано з машинною аналітикою, щоб зменшити ризик помилок та підвищити юридичну переконливість.

2) Прогностичний компонент – алгоритми III дозволять спрогнозувати насильство, депортацію та онлайн-експлуатацію дітей, у т.ч. через predictive policing.

3) Технологічна інтеграція – поєднання традиційних і цифрових інструментів доказування.

Означеному також має сприяти відповідний освітньо-професійний вимір – необхідна підготовка фахівців нового типу – слідчих, спеціалістів, експертів, аналітиків. І, освітні програми мають включати: а) міжнародну та міжвідомчу координацію; б) основи машинного навчання і цифрової криміналістики; в) психологію та етику роботи з дітьми; г) OSINT і аналіз даних.

Також, модель «криміналістики III», як основа захисту дитинства повинна мати свій інституційний вимір – передбачати створення єдиних цифрових платформ для поліції, прокуратури, соціальних служб та міжнародних організацій. Важливими, в цьому плані, є стандарти збору й обробки цифрових доказів, що сумісні з міжнародною практикою.

Етичний та правовий фундамент моделі «криміналістики III» має формуватися з дотриманням конфіденційності, анонімності та принципу «мінімізації втручання». Основою тут є Конвенція ООН про права дитини, GDPR та рекомендації INTERPOL. В подальшому це дозволить створити відповідні автоматизовані системи моніторингу та раннього попередження вказаних кримінальних правопорушень; вибудувати моделі вразливості дітей на базі міжвідомчої інтеграції даних; зформувати прогностичну аналітику для документування воєнних злочинів проти дітей; розробити цифрові карти ризиків у зонах бойових дій з використанням супутникових та OSINT-даних.

ВИСНОВКИ

Таким чином, криміналістика III у XXI столітті зформується як системоутворювальна платформа захисту дитинства, поєднуючи класичні методи доказування з можливостями цифрових технологій, аналітики великих даних та алгоритмів машинного навчання. Вона

забезпечить не лише ефективне фіксування злочинів проти дітей, а й прогнозування ризиків, що підвищить рівень безпеки та превентивних заходів у воєнних і кризових умовах.

Поєднання традиційних засобів (дактилоскопія, трасологія, балістика і т.п.) з інноваційними інструментами (біометрія, OSINT, predictive policing) створює гібридну модель криміналістики, яка гарантує технологічну точність і правову легітимність доказів.

Водночас ключовим залишається дотримання етичних і правових стандартів: конфіденційність, анонімність, мінімізація травматизації дітей. Міжнародні норми (Конвенція ООН про права дитини, GDPR, рекомендації INTERPOL) визначають рамки допустимості цифрових і алгоритмічних практик.

Формування криміналістики III потребує підготовки нового покоління фахівців, здатних поєднувати класичні методи, цифрову аналітику та дитячу психологію. Міжвідомча й міжнародна координація, а також стандартизовані протоколи збору та обробки цифрових доказів забезпечують оперативність і прийнятність результатів.

Таким чином, розвиток криміналістичних технологій має подвійний характер: він відкриває інноваційні можливості й водночас створює нові ризики, що потребують постійного аудиту алгоритмів і контролю доступу до даних. Лише комплексний і системний підхід дозволить перетворити інновації на ефективний інструмент захисту найуразливішої групи – дітей.

АНОТАЦІЯ

Розділ присвячено сучасним криміналістичним технологіям та застосуванню штучного інтелекту у захисті прав дітей в умовах війни.

Розглянуто трансформацію криміналістики від класичних методів доказування до інтегрованих цифрових систем. Особливу увагу приділено алгоритмам аналізу цифрових слідів, розпізнаванню обличчя і голосу, а також прогнозуванню ризиків для дітей. Досліджено використання OSINT та автоматизованих платформ моніторингу для виявлення випадків насильства, депортації та онлайн-експлуатації. Показано, як поєднання традиційних методів і цифрових технологій підвищує точність і легітимність доказів. Розглянуто етичні та правові рамки застосування III, наголошено на конфіденційності та психологічній безпеці дітей. Окреслено міжнародну практику та стандарти міжвідомчої взаємодії у сфері захисту дитинства. Запропоновано концепцію «криміналістики III» як нової моделі діяльності, що поєднує експертну оцінку і прогностичну аналітику. Підкреслено значення підготовки фахівців, здатних працювати на стику криміналістики, психології та цифрових технологій. Наведено приклади

практичного застосування цифрових карт загроз і автоматизованих індикаторів вразливості дітей. Вказано на подвійний характер інновацій – ефективність і ризику, які потребують контролю.

Розділ створює основу для системного підходу до захисту прав дітей у XXI столітті під час воєнних викликів.

Література

1. Baltrūnienė J., Shevchuk V. Artificial Intelligence Technologies in Law Enforcement and Justice: Ukrainian and European experience. Цифрова трансформація кримінального провадження в умовах воєнного стану: матеріали всеукраїнського круглого столу (м. Харків, 16 грудня 2022 р.); Національний юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПр України. Харків, 2022. С.81.

2. Predictive policing: The role of crime forecasting in law enforcement operations / W.L. Perry et al. Washington, DC : Rand Corporation, 2013.

3. Авдеева Г. Цифрові докази і системи штучного інтелекту у правозастосовній діяльності. Питання боротьби зі злочинністю. 2023. № 1 (46). С. 32-40. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20020> (дата звернення: 25.09.2025).

4. Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред.: Бороздіна К. А, Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б.. Київ. ФОП Мороз А.Т., 2025 – 80 с.

5. Безпека дітей в інтернеті: Україна долучилася до міжнародної операції з ідентифікації жертв. Оpubліковано 18 березня 2025 року о 11:30 Джерело: <https://npu.gov.ua/news/bezpeka-ditei-v-interneti-ukrainadoluchylasia-do-mizhnarodnoi-operatsii-z-identyfikatsii-zhertv>

6. Гребенюк А. М., Прокопов С. О., Рибальченко Л. В. Використання технологій розпізнавання обличчя на відео– та фото-зображеннях : метод. рекоменд. / А. М. Гребенюк, С. О. Прокопов, Л.В. Рибальченко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 48 с.

7. Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: загальний огляд. URL:<https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/hrubi-porushennia-prav-dytny-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proty-ukrainy-zahalnyi-ohliad>

8. Дані про вивезення до Підмосков'я з території окупованого Донецька українських дітей, позбавлених батьківського піклування: <https://zn.ua/ukr/international/okupovaninavishcho-rosija-primusovo-pereseljaje-ukrajinskikh-ditej-ta-jak-iz-tsim-boretsja-ukrajina.html>, <https://www.facebook.com/dmytro.lubinets/posts/2845387925768982>, <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/08/novyna/suspilstvo/rosiyan-hotuyutsya-vyvezty-ditej-syritluhanshhyny-rf-hajdaj>

9. Дані про вивезення з Куп'янського інтернату дітей, які мають батьків чи опікунів: https://t.me/Pravda_Gerashchenko/41965, <https://svatove.city/articles/236822/vikradenih-zharkivschini-ditej-okupanti-shovali-v-shkoli-internati-svatovogo-navischo>, <https://kh.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/a1219503-okupanti-vikrali-ditej-iz-kupjanska-volonter>

10. Дані російської влади щодо дітей з «Донецької та Луганської республік»: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62164267>

11. Дані російської влади щодо отримання російського громадянства 27 українськими дітьми: <https://life.nv.ua/ukr/kids/poryatunok-ditey-z-mariupolya-yak-vihovanci-simeynogoditbudinku-uniknuli-deportaciji-vvs-50257715.html>, <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-deportatsiya-ditey-mariupol-rosiyausynovlennya-putin/31877450.html>, <https://www.rbc.ua/ukr/news/zachem-rossiyane-vyvozyat-detey-ukrainy-zhdet-1662576294.html>

12. Дришлюк О. Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів на підставі психологічного насильства. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/status-ditini-ia-ka-postrazdala-vnaslidok-vojen-nix-dii-ta-zbroinix-konfliktiv-na-pidstav-i-psixolog-icnogo-nasilstva>.

13. Експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження». Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр України. URL: <https://ndekc.kh.ua/diialnist/vydydoslidzhen/ekspertna-spetsialnist-9-5-molekulyarno-genetichnidoslidzhennya> (дата звернення: 16.09.2025).

14. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 25.01.1996.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text

15. Загублене дитинство : під час війни порушуються права кожної української дитини. / Галина Мельник – 01/06/2025. URL: <https://uain.press/articles/zagublene-ditinstvo-pid-chas-vijni-porushuyutsya-prava-kozhnoyi-ukrayinskoji-ditini-1735386>

16. Захист прав дітей в умовах воєнного стану : зб. нормат.-прав. актів/ уклад.: д.ю.н., проф., Засл. юрист України Л. Р. Наливайко; д.ю.н., проф. І. О. Грицай; к.ю.н., доц. Ц. В. Оганісян. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 452 с.

17. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків : Право, 2020. – 287 с. ISBN 978-966-998-107-3

18. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці й судовій експертизі : монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Шепітька ; НДІ вивч. проблем

злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2024. – 208 с.

19. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі : наук. практ. посібник : електрон. наук. вид. / [Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепіть– ка ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків : Право, 2023. – 116 с.

20. Інформація ВВС (з посиланням на повідомлення офіційних органів РФ) про понад 100 українських дітей, яких віддали у прийомні сім'ї в РФ: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62391181>

21. Інформація про вивезення 108 українських дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей віком від 5 до 16 років, яких «влаштовують» у прийомні сім'ї до громадян Росії: <https://interfax.com.ua/news/general/847142.html>

22. Інформація станом на травень щодо кількості дітей, вивезених з інтернатів та дитячих будинків окупованих частин Луганської та Донецької областей до Росії: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynupryazovuya-deportatsiya-ditey-mariupol-rosiya-usynovlenniyaputin/31877450.html>, <https://youtu.be/X0O2egYntvQ>

23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

24. Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

25. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%94%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%9D#w1_1

26. Король С., Колісник О. Електронні докази: критерії їх оцінки. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 158–160. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-4/35 (дата звернення: 27.09.2025).

27. Крат В., Голубовський І. Штучний інтелект і судочинство. Юридична газета online. 2024. № 3 (781). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniyintelekt-i-sudochinstvo.html> (дата звернення: 26.09.2025)

28. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. С. 41.

29. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>

30. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

31. Лук'янчиков Б., Грачова О. Відеозапис як вид цифрового доказу у кримінальному процесі: сучасний стан та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 490–493. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-2/115 (дата звернення: 27.09.2025).

32. Методичні рекомендації з виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / О.О. Крюков, О.В. Пустова, О.В. Панчук та ін. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 160 с.

33. Методологічні засади криміналістики: традиції та новації : зб. матеріалів Криміналістичних читань, присвяч. пам'яті акад. В. О. Коновалової, м. Харків, 28 берез. 2025 р. / [редкол.: А. П. Гетьман, В. М. Шевчук, Є. Є. Демидова та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2025. – 276 с.

34. Музіго-Моррісон Р., Лемб С., Левко В., Пантні Е. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: правове регулювання та практика: посібник. URL : <https://jurfemosvita.com/wp-content/uploads/2023/06/%D0%A1%D0%9D%D0%9F%D0%9A.pdf#page=4.19>.

35. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І. Організаційно-правове та віктимологічне забезпечення захисту дітей від примусової депортації та сексуального насильств в умовах воєнного стану. Захист прав дитини в умовах воєнного стану: кол. монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 228 с.

36. Наливайко Л. Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. С. 77-81.

37. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією / Укладачі: Т.І. Созанський, кандидат юридичних наук, доцент; І.Б. Газдайка-Василишин, кандидат юридичних наук, доцент; О.В. Захарова, кандидат юридичних наук, доцент; Е.М. Мручовська, тренер, голова громадської організації «Сучасник плюс»; Р.М. Шехавцов, кандидат юридичних наук, доцент. Львів, 2019. 252 с.

38. Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргареєва (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтеєва; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. – Харків : Право, 2023. – 194 с.

39. Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів / Центр демократії та верховенства права. 28.02.2024. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-inteleksud/> (дата звернення: 27.09.2025).

40. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Затв. наказом Генерального прокурора 30.06.2020 №298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

41. Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс». Затв. Наказом Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду 15 грудня 2021 р. №175/390/57/72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text>

42. Про державну реєстрацію геномної інформацію людини: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 16.09.2025).

43. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

44. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. : Указ Президента України № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733> (дата звернення: 02.06.2023).

45. Про охорону дитинства : Закон України від 06.07.2025 № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

46. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 173.

47. Про соціальний захист дітей війни. Закон України від 18.11.2004 № 2195-IV. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 4, ст.94) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15#Text>

48. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію

Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791;

49. Свідчення щодо вивезення на територію РФ «статусних» дітей та дітей, фактично позбавлених батьківського піклування через їхню загибель після повномасштабного вторгнення: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62164267>, <https://youtu.be/U8TiZumL-Pc>

50. Семко М. О., Крахмальов О. В. Електронна інформація як докази. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2021. №1. С. 49.

51. Степанюк Р. Л., Перлін С. І., Кікінчук В. В., Лозова С. М., Іонова В. В., Матарікіна О. В. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості: навч. посібник. Харків: ХНУВС, 2022. 120 с.

52. Стичук М.О. Аналіз і прогнозування злочинності на основі методів машинного навчання: бакалаврська робота / М.О. Стичук – Запоріжжя: НУ Запорізька політехніка, 2024. – 114 с.

53. Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час: збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Острог, 4–5 липня 2024 року). Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2024. 382 с.

54. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник / О. О. Торбас. – Одеса : Юридика, 2024. – 180 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.27740>

55. Федоров М. Технології з розпізнавання облич та штучний інтелект дозволяють знайти кожного / SUNDRIES. 09.04.2022. URL: <https://sundries.com.ua/tekhnohohii-zrozpiznavannia-oblych-ta-shtuchnyi-intelekt-dozvoliaut-znaity>

56. Федчак І. А Основні практичні компоненти моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing). Держава та регіони. 2023. № 3 (81). С. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.19>.

57. Цифрова трансформація суспільства: правові аспекти та сучасні проблеми : монографія. 2-ге вид. / О. Баранов, О. Костенко, М. Дубняк, О. Головка ; ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 184 с.

58. Шевчук В. М. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України. Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України: збірник тез науково-практичного семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.).

Дніпро: Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2022. С. 23–28.

59. Штучний інтелект у правосудді: ризики алгоритмічної упередженості та дискримінації / Фонд захисту репутації. 11.03.2025. URL: [https:// slovo.social/shtuchnyj-intelekt-upravosuddi-ryzyku-algorytmichnoyiuperedzhenosti-ta-dyskryminatsiyi/](https://slovo.social/shtuchnyj-intelekt-upravosuddi-ryzyku-algorytmichnoyiuperedzhenosti-ta-dyskryminatsiyi/) (дата звернення: 29.09.2025).

Інформація про автора:

Комісарчук Руслан Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права

та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ

вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65000, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2082-1207>

The project was implemented with the support of

The Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation is a non-governmental organization, which was established in 2010 with a view to ensuring the development of international science and education in Ukraine by organizing different scientific events for Ukrainian academic community.

The priority guidelines of the Centre for Ukrainian and European Scientific Cooperation

1. International scientific events in the EU

Assistance to Ukrainian scientists in participating in international scientific events that take place within the territory of the EU countries, in particular, participation in academic conferences and internships, elaboration of collective monographs.

2. Scientific analytical research

Implementation of scientific analytical research aimed at studying best practices of higher education establishments, research institutions, and subjects of public administration in the sphere of education and science of the EU countries towards the organization of educational process and scientific activities, as well as the state certification of academic staff.

3. International institutions study visits

The organisation of institutional visits for domestic students, postgraduates, young lecturers and scientists to international and European institutes, government authorities of the European Union countries.

4. International scientific events in Ukraine with the involvement of EU speakers

The organisation of academic conferences, trainings, workshops, and round tables in picturesque Ukrainian cities for domestic scholars with the involvement of leading scholars, coaches, government leaders of domestic and neighbouring EU countries as main speakers.

Contacts:

Head Office of the Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation:
88000, Uzhhorod, 25, Mytraka str.
+38 (099) 733 42 54
info@cuesc.org.ua

www.cuesc.org.ua

**ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Колективна монографія

Підписано до друку 30.12.2025. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 71,61. Тираж 100. Замовлення № 1225-110.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.